

Phil.
2214

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

DR. FINÁCZY ERNŐ
OSZTÁLYTITKÁR,

IV. KÖTET. — 7. SZÁM.

A MÁRIA TERÉZIA-REND KÖZJOGI JELLEGE.

ÍRTA

POLNER ÖDÖN

R. TAG.

— Felolvasta a II. osztály 1933. december 4.-én tartott ülésén. —

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1934.

TARTALOM.

I.

Bevezetés.

Lap

1. A rend életmegnyilvánulásai a háboru után és fennállásának kimondása	1
2. A kiindulópont közjogi tévedés; a rend fenntartása közjogilag lehetetlen	2

II.

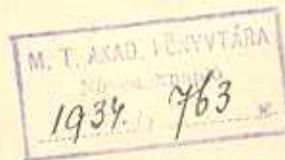
A rend alapításának mozzanatai s egyéb körülmények.

3. A rend alapítása és alapszabályai	4
4. Az „osztrák ház” mint hatalmi tényező	5
5. Magyarországnak, mint az osztrák ház „birtokának” jogállása	8
6. Az osztrák ház központi hatalmi szervei általában és Magyarország	9
7. A miniszteri konferencia s a házi, udvari és államkancellária	11
8. A rend nem magyar királyi alapítás, mert nem a magyar kancellária működött közre	13
9. A rend jelvénye kimondottan osztrák jellegű	14
10. Egyéb körülmények, melyek a magyar jelleg ellen szólnak	16
11. Az 1743. évi hadseregjelvény-rendezés jelentősége	18
12. A királyi könyvbe iktatás jelentősége	21
13. Az osztrák főhercegség szuverénitásának hiánya és jelentősége	22
14. „Királyi Terézia”-rend kifejezés két törvényünkben	23
15. Mennyiben volt alapításánál fogva közösnek tekinthető	23

III.

Lotharingiai Ferenc szerepe a rend alapításánál.

16. Jogi helyzetének kettőssége meg volt-e, s annak jelentősége	26
17. Szerepe a rend alapításában	27

IV.

Lap

Későbbi intézkedések a rendre vonatkozólag.

18. Az 1764. évi vagyoni jogi alapítólevél jelentősége	30
19. Későbbi módosítások 1867-ig	33
20. Az 1867. évi közjogi kiegyezés hatása a rend jellegére	35
21. Az 1878. és 1886. évi alapszabálymódosítások tanúsága	36
22. A rend jelvényének változatlan maradása a rend jellegének átalakulása dacára	37
23. A rend önkormányzati joga és ennek jelentősége	38
24. A rend magyar honos tagjainak arányszáma a világháborúig	41

V.

A rend fennállásának kérdése.

25. Kétféle megítélési alap. A legitimizmus alapján	42
26. A tényleges állami rend alapján megszűnt, mert a kettős uralkodói állás, melyhez a nagymesterség kötve volt, megszűnt	43
27. Ezzel ellentétes álláspont és annak cáfolata	45
28. A rend, mint közös intézmény is megszűnt	47
29. Hasonló rend fennállásának lehetősége új magyar rend alapításával, vagy a régi rend magyarországi részének magyarra átalakításával	49

VI.

A rend javára rendelt vagyonnak kérdése.

30. A vagyon alapítványi természetű	51
31. A vagyon rendeltetésének megszűnése és annak következménye	52
32. A vagyon eredete állami hozzájárulás	54
33. A megosztandó vagyon megosztási kulcsa	56

A Mária Terézia-rend közjogi jellege.

Írta: Dr. Polner Ödön r. tag.

I.

1. A háborút, illetve az osztrák-magyar monarchia összeomlását követőleg többször volt alkalmunk hirlapokban olyan közleményeket olvasni, hogy a katonai kiváló tettek megjutalmazása végett Mária Terézia által alapított Mária Terézia katonai rend káptalanja Magyarországon összeül, tanácskozik, határozatokat hoz, a rend tagjai közé való felvétel iránt javaslatokat tesz, ünnepet tart, szóval, hogy a rend mint olyan fennáll és működik.

Mindig csudálkoztam e híreken, mert a rend alapításának főmozzanatait és alapszabályait ismerve abban a színté magától érthető meggyőződésben voltam, hogy e rend legfeljebb olyan rendül volt tekinthető, amilyenek az osztrák-magyar monarchia közös intézményei voltak, hogy tehát az osztrák-magyar kapcsolat megszűnése következtében épen úgy, mint a többi közös intézmények, ez is megszűnt és így az lehetséges ugyan, hogy a rendbe már addig felvettek mint megszűnt rendnek tagsági címével és jogaival ezután is éljenek, de új tagság adományozásának lehetősége többé nincs meg.

Az elmúlt nyáron azonban ns. Petrichevich György ezredestől »A katonai Mária Terézia-rend helyes közjogi és történelmi megvilágításban« cím alatt — mint jelzi — magas és legmértékadóbb helyek egyenes kívánságára könyv jelent meg, melyben az általam magától érthetőnek jelzett felfogástól nagyon is eltérő azt a felfogást fejti ki, hogy e rend mint magyar katonai rend jelenleg is fennáll, illetve fenntartható és mint ilyen további adományozás tárgya lehet.

Hogy e felfogását megokolja, szükségesnek véli amaz államjogi viszonylatok minden félreértést kizáró tisztázását, melyek a kettős monarchia idejében fennállottak s melyekre nézve szerinte eddig zavaros és tisztázatlan nézetek uralkodtak (16/17. lap). Felfogását lényegileg, röviden összefoglalva, arra alapítja, hogy Mária Terézia e rendet 1757-ben magyar királyi minőségében alapította, hogy tehát e rend nem volt közös intézmény, hanem a magyar alkotmány keretén belül álló magyar királyi intézmény, melynek nagymesteri állása a magyar koronával volt kapcsolatban; hogy miután az osztrák-magyar monarchia felbomlott s annak összes véderejéből csak a magyar királyi honvédség maradt meg változatlanul, a rend egyedül a magyar apostoli királyság jogos és törvényes tulajdona, és hogy ennél fogva, bár a nagymesteri állás jelenleg betöltetlen, jogai és kötelei átvitt hatáskörben a kormányzót illetik. Előadja továbbá, hogy ennek az általa hivatalos helyen kifejtett felfogásnak alapján az 1931. szeptember 27.-én megtartott miniszterközi értekezlet után szeptember 29-iki ülésében a magyar minisztertanács a szerző által elfoglalt közjogi álláspontot magáévá téve kimondta, hogy közjogi alapja meg van annak, hogy ehhez a katonai rendhez ragaszkodjunk s azt hiven fenntartsuk (55. lap) és ennek alapján felsőbb helyre megfelelő felterjesztést intézett.

2. Szükségesnek tartom, hogy a Mária Terézia-rend közjogi jellegének kérdését, melynek igen sok történelmi vonatkozása is van és amelyet az említett munka éppen azért fejteget, hogy a nagy nyilvánosság ítélőszéke elé bocsássa (Előszó 3. l.), a tek. Akadémia színe elé hozzam és itt beható megvizsgálásnak vessen alá egészen tárgyilagosan és csak az igazságot keresve.

A Mária Terézia-rend intézményének katonai részről kezdettől fogva nagy jelentőséget tulajdonítottak és tulajdonítanak méltán még most is; a szóban forgó munkában jelzett miniszteri felterjesztés pedig az erkölcsi szempontot is megjelöli, mint amely alapul szolgál ez intézményhez való ragaszkodásnak és fenntartásának. Erre, valamint arra való tekintettel, hogy valóban a nemzeti érzület szem-

pontjából sem közömbös hasonló intézmények létezése, úgy gondolom, hogy e kérdés mellett nem lehet hallgatással elhaladni anélkül, hogy azt a legalaposabb közjogi vizsgálatnak ne vessük alá.

Katonai szempontból érthető, hogy oly kitüntetés lehetősége, melynek elnyerése a katonai körök indokolt törekvésének és jogosult büszkeségének tárgya, fennálljon, de ezt megnyugtatóan elérni csak olyan intézkedéssel lehet, melyhez közjogilag nem fér kifogás.

Nézetem szerint azonban az a felfogás, hogy Mária Terézia ezt a rendet magyar királyi minőségében mint magyar rendet alapította, *nagy közjogi tévedés* és az ebből vont az a következtetés, hogy a rend mint magyar rend fenntartható, *közjogilag lehetetlen*.

Hogy közjogilag kifogástalan módon hogyan lehet e kérdést megoldani, arra később visszatérek. Előbb azonban a szóban forgó rend közjogi jellegével kell valóban tisztába jönnünk. Itt még csak azt kívánom megállapítani, hogy a kettős monarchia fennállása idejében uralkodó viszonyokat az az igen nagy terjedelmű magyar és osztrák közjogi és jogtörténeti irodalom, amely ezt a kérdést a kiegyezés óta évtizedeken át tárgyalta, már meglehetősen tisztázta, habár a magyar és osztrák írók álláspontjai között igen nagy eltérések voltak. E tekintetben tehát újabb tisztázásra nem igen volt szükség. Zavarosak voltak a felfogások, igen, az érdemrendek, érdemjelek, a titkos tanácsosság közjogi jellege tekintetében és ennél fogva e kitüntetések adományozása tekintetében egész végig fennállott gyakorlat a két állam közjogi viszonyának nem felelt meg. E tekintetben tehát szükséges volt és, amint látszik, még most is szükséges a tisztázás.¹

¹ E körülmények tisztázását e sorok írója még a kettős monarchia fennállása idejében meg akarta tenni, de közbejött körülmények ebben megakadályozták. Később már nem tartotta időszerűnek.

II.

3. Mária Terézia 1757. június 22-én német nyelvű kabinetiratot intézett *gr. Daun Lipót* tábornagyhoz, az 1756-ban kiűtött hétéves háborúban a kolini győzelmes ütközetet megnyert hadsereg fővezéréhez, amelyben értesíti a nevezett parancsnokot, hogy régi szándéka neki katonai rendet alapítani, de az alkalom eddig hiányzott erre, míg most a nevezett ütközet ezt az alkalmat megadja, aminél fogva ez a nap a rend alapítási napjául tekintendő. A kabinet-irat tartalmazta a rendi tagság adományozásának feltételeire vonatkozó előzetes rendelkezéseket s egyúttal annak megállapítását is, hogy a rend nagymesteri méltóságát I. Ferenc német-római császár, Mária Terézia férje magára vállalta.

A rend alapítása nem ötletszerűen történt. Megelőzték az ú. n. miniszteri konferencia tanácskozásai és a rend alapítása e miniszteri tanácskozásokból származó előterjesztés folyománya volt.

Az 1757. június 22-én kelt elhatározás alapján Mária Terézia férje, I. Ferenc római császár, németországi király, lotharingiai és bari herceg, toscanai nagyherceg stb. mint a rend nagymestere kiadta 1758. december 12-én német nyelven a rend alapszabályait.²

Az alapszabályok második pontja kimondja, hogy a rend nagymesteri méltósága az alapszabályokat kiadó császár halála után az *ausztriai főhercegi ház* kormányzójának és e ház *összes örökös királyságai és országai uralkodójának tulajdona legyen* (az eredeti német szöveg szerint: »Das Grossmeisterthum soll dem Regierer des Erzhauses

² Az alapszabályok szövegét, valamint a rend történetét 1857-ig a rendtagok vázlatos életrajzával közölte: dr. Hirtenfeld: Der Militär-Maria-Theresien Orden, I., II. k. c. művében; Bécs, 1857-ben.

Magyar fordításban közölte az alapszabályokat Bécsben 1840-ben „Érdem Koszorúk” cím alatt kiadott munkájában kisfaludi Kassics Ignác, amely munka tartalmazza 350 lapon az „Ausztriai, Császári és Királyi uralkodó Házat” illető összes, akkor fennállott hasonló rendek alapszabályait.

Österreich und Beherrscher dessen sämmtlicher Erbkönigreichen und Länder eigen seyn«); a 7. pontja pedig úgy szól, hogy a rend jelvényeül szolgáló kereszt közepének egyik oldala Mária Terézia és Ferenc császár nevének első betűit egymásba fonódva tartalmazza, másik oldala az *osztrák főhercegi címert* (das Erzherzoglich Oesterreichische Wappen) tüntesse fel. A rend jelvényét vörös, fehér, vörös színű, vagyis az *osztrák főhercegség színeit* feltüntetető szalagon kell e pont értelmében viselni.

A 11–33. pontok tartalmazzák a rendbe való felvételnél követendő eljárás szabályait.

Az eljárásra vonatkozó e rendelkezések közül a 31. pont előadja azt a formulát, amellyel a rendi taggá való beavatásnak kell történni s amely a következő szavakkal végződik: »Éljen vele (t. i. a rend jelvényével) az Isten dicsőségére, a felséges *főhercegi háznak* szolgálatára és a hazának védelmére«.

A 36. pont kimondja, hogy aki a rend tagjává lesz, »lovagi« állást (Ritterstand) nyer, ha még azzal nem bírt volna és megállapítja, hogy e célból az alapszabályokat kibocsátó nagymesternek hitvесе: Mária Terézia *minden örökös tartományi* hatóságnak megparancsolta (dero Erbländischen Stellen anbefohlen haben), hogy az ilyen lovagi minőség mindenkitől elismertessék; a 38. pont szerint pedig Mária Terézia *minden örökös tartományi* hatóságainak azt is meghagyta, hogy a rendi tagoknak ez a címe minden hivatalos kiadmányban megadassék.

A 44. pont a rendnek kancellári állást szervez s kimondja, hogy annak betöltője mindig a házi és udvari kancellár lesz. Ennek megfelelően az 1758. évi december 12-iki alapszabályokat is Ferenc császár nagymesteren kívül *gr. Kaunitz-Rittberg*, akkori házi és udvari kancellár írta alá s az előadmányt készítő Beck Christian Ágoston udvari tanácsos ellenjegyezte »Ő Császári Felsége saját parancsolatjára«.

4. A rend alapításának eme mozzanataiból és az alapszabályokból nyilvánvaló, hogy a hivatkozott munkának az az állítása, amely szerint a rend alapítása Mária Teréziának

örökös magyar királyi országló hatalmából kifolyólag történt s hogy így a rend kimondottan magyar királyi (39. lap), nem ismerhető el helytállónak. E mozzanatokból és alapszabályokból ellenkezőleg az tűnik ki, hogy Mária Terézia a rendet mint az osztrák főhercegi ház hatalmának birtokosa, *kimondottan osztrák főhercegi jelleggel* alapította.

A hivatkozott munka elfogadhatatlannak jelzett állítását első sorban arra alapítja, hogy Ausztria abban az időben mint állam nem létezett; hogy a régi szokás szerint gyakran röviden »osztrák ház«-nak (Domus Austriaca) nevezett Habsburg-ház birtokában levő és a német-római birodalom hűbéres országait képező tartományok egységes összalkotmánnyal nem bírtak s Magyarország volt az egyetlen a dinasztia örökös országai között, amelynek királya állami szuverén főhatalmat gyakorolt, aminél fogva Mária Terézia helyzete külpolitikailag csak mint szuverén magyar királyé jöhetett tekintetbe (18–22. lap).

Tény, hogy »osztrák állam« formailag akkor nem létezett, mert az »osztrák ház« birtokában volt tartományok formailag a német állam (tulajdonkép királyság) alkatrészei voltak. De tény az is, hogy a német állam akkor már alig bírt hatalommal és hogy a német birodalomhoz tartozó tartományok az egyes fejedelmi családok birtokában jóformán önálló államokká váltak.

Ez önálló államiság képviselői és az önálló hatalmi tényezők azonban nem magok az egyes tartományok, hanem az azokat birtokló fejedelmi családok, házak voltak. Az erre való jogot az 1648. évi westphaliai — osnabrücker (Art. VIII. § 1.) és münsteri (Art. 62.) — békekötések kifejezetten elismerték. E »házak« léte és jogállása pedig azon alapult, hogy a német királyság jogrendszere értelmében közjogival vegyes magánjogi címen, t. i. a király részéről történt hűbéri megadományozás, valamint királyilag megerősített örökösödési szerződések, végrendeletek, vétel és csere útján szerzett birtokaikban uralkodói jogokat gyakoroltak, melyek lassan majdnem a szuverénitás fokára³ emel-

³ A westphaliai békében „jus territorii et superioritatis“-nak nevezve.

kedtek. Az államiság tehát az egyes fejedelmi családokban központosult, tekintet nélkül arra, hogy az általuk birtokolt tartományok között volt-e különben kapcsolat, vagy nem.

Mindezt a német jogtörténet régen megállapította és tisztázta.

Ugyanez a helyzet állott fenn az »osztrák ház«-nak birtokaiban is. Habsburg-ház név alatt e család jóformán sohasem szerepelt; a hivatalos elnevezés mindig »osztrák ház« volt s »Erzhaus Oesterreich«-ot említ az alapszabályok ismertetett 2. pontja is. Ez jelentette mindig e ház által együttesen vagy egyes tagjai közt megosztva birt tartományokra támaszkodó hatalmi tényezőt.

Különösen emelte azonban az »osztrák ház« hatalmát az a körülmény, hogy e házból kerültek ki századokon keresztül a német-római birodalom császárai, úgy hogy a teljesen szuverén uralkodói és majdnem szuverén tartományúri hatalom ez idő alatt jóformán mindig egy kézben egyesült. Az a néhány évi megszakítás, mely e tekintetben 1740-től 45-ig valóban, 1765-ig pedig formailag fennállott, jelentőség nélküli.

A császársággal való eme majdnem állandó kapcsolat mellett is az »osztrák ház« nemcsak a belső viszonylatokban, hanem mint nemzetközi jogalany a nemzetköziekben is szerepelt, amint p. o. az említett két westphaliai béke az »Imperium« mellett majdnem mindig külön megemlíti a »Domus Austriaca«-t.⁴ Nem áll tehát, hogy külpolitikailag Mária Terézia csak mint szuverén magyar király jöhetett tekintetbe. Igaz, hogy osztrák állam a mai értelemben véve nem létezett, de az »osztrák ház« az uralma alatt állott német birodalombeli tartományok birtokában mégis annyit jelentett, mintha osztrák állam formailag létezett volna.

Hogy már most az osztrák ház birtokában levő s a német birodalom alkatrészét képező e tartományok együttes-

⁴ „Pax sit inter Sacram Caesaream Maiestatem, Domum Austriacam ex una, et Sacram Regiam Maiestatem, Regnumque Sueciae ex altera parte“, így szól az osnabrücker szerződés I. cikkelye, ahol a »Domus Austriaca« egyjelentőségű megjelölés a »Regnum Sueciae«-vel. L. Zeumer: Quellensammlung zur Geschichte der deutschen Reichsverfassung. 396. l.

sége az »Auszttria« elnevezést viselje, arra formai jogalapot adott V. Károly császárnak 1530. évi szeptember 8-án kelt szabadságlevele, mely kimondja, hogy mindaz, amit az osztrák főherceg e birodalomban bír vagy bírni fog: »soll seyn und heissen das Erz-Herzogtumb zu Oesterreich«.⁵

Osztrák főhercegi hatalom tehát, mint az osztrák háznak a német birodalombeli tartományai, vagyis »Auszttria« felett gyakorolt uralkodói hatalom már ekkor is létezett.

5. Az »osztrák ház« és »Auszttria« megjelölésnek azonban magok e ház tényezői és azután a nemzetközi felfogás ennél messzebb menő jelentőséget is tulajdonítottak. Miután az osztrák ház nemcsak a német birodalmi tartományokat bírta a jelzett magánjogival vegyes közjogi alapon, hanem az azon kívül álló Magyarországot is, az »osztrák ház« mint állami szuverénitást gyakorló önálló hatalmi tényező megnevezésébe beleértették Magyarországot is. De Magyarországon az »osztrák ház« jogosítványai más alapon nyugodtak, mint a német birodalombeli tartományokban, mert azok Magyarországon a nemzet által való országos törvényekben megállapított átruházáson alapultak, amennyiben az átruházás nemcsak az 1687-ig gyakorolt szabad királyválasztásban, hanem a trónörökösödést kimondó 1687. és 1723. évi törvényekben is kifejezésre jutott, amely törvények az elsőszülöttnak a nemzet által való megkoronázását és az utódlás örökletes jogának a nemzet által való átruházását mondják ki. (*»Status et ordines jus haereditarium succendendi transferunt in Sexum Foemineum Domus Austriacae«* mondja az 1723: II. t.-c.)

Ezek szerint, habár törvényeink is beszélnek az országnak az öröklési rend szerint való birtoklásáról, e birtoklás mégsem jelentette azt a magánjogias tulajdont, mint a német birodalombeli tartományok birtoklása, hanem az nem volt más, mint az ország alkotmánya által megállapított az a tárgyi jogszabály, amely szerint a királyi szék betöltetik s amely jogszabály mellett a király és az uralkodóház jogállása ugyanaz maradt, mint volt a királyválasztás idejében.

⁵ Schrötter: Fünf Abhandlungen aus dem oesterreichischen Staatsrecht. Wien, 1766. I. 236. lap.

Az öröklési rend alapján való együttes birtoklás folytán Magyarország királya ugyanaz volt, mint az 1530. évi szabadságlevél szerinti osztrák főhercegség uralkodó főhercege, mégis az együttes birtoklás egészen eltérő jogalapja folytán e két uralkodói minőségben bírt jogoknak az az egyesítése, amely a német birodalmi tartományokat együttesen birtokló uralkodók személyében létrejött, jogilag nem történhetett meg.

Magyarország királya ugyanaz volt, mint az uralkodó osztrák főherceg, de Magyarország királyának jogait, még pedig azokat is, amelyek őt az országgyűlés közreműködése nélkül illették, az u. n. fenntartott felségjogokat is magyar tanácsosainak közreműködésével a magyar királynak erre hivatott kiadmányozó szerve, a magyar kancellár útján kellett gyakorolnia. Ez következik az egész viszonyból, de erre számos törvényünk is van, amelyek, ha természetesen nem is a ma használt fogalmakkal, hanem az akkori felfogásoknak megfelelően és ha talán nem is egészen tökéletesen, de lényegileg és általában ezt a követelményt tartalmazzák.

Ilyenek többek közt különösen az 1715. 3. és 1723. 2. t.-c.-ek, melyek megkívánják az ország saját törvényei szerinti, tehát minden más hatalomtól megkülönböztetett uralkodást és kormányzást (*regnum et gubernium*).

6. Az »osztrák házból« kikerült uralkodóink és azoknak osztrák hatalmi tényezői azonban a kétféle birtoklás közötti eme különbséget nem ismerték és nem tették meg, hanem Magyarországot csak oly birtokaiknak tekintették, mint a német birodalombeli tartományait és ennél fogva a gyakorlatban a kétféle jogi helyzetből folyó következmények közötti különbség elmosódott és elenyészett. Kifejlődött az a felfogás, hogy a magyar királyi minőségben bírt u. n. fenntartott felségjogokat egészen szabadon gyakorolhatják, nem a magyar törvényekben megállapított s a gyakorlatban kifejlődött külön magyar szervek és hatóságok, hanem olyanok útján, melyeket ők a külön magyar királyi minőségre tekintet nélkül állítanak fel. Így történt azután, hogy a német birodalombeli tartományokban gyakorolt uralkodói, vagyis osztrák főhercegi hatalmukból ki-

folyóan olyan jogokat is gyakoroltak, melyek őket magyar királyi minőségükben illették volna s hogy e jogokat egységesen gyakorolták osztrák főhercegi minőségben teremtetty oly szervek által, amelyeknek működését és hatáskörét Magyarországára is kiterjesztették és vonatkoztatták.

Ilyképen az osztrák főhercegi hatalom, mely formailag alacsonyabb rangú és nem szuverén, de korlátlan volt, fölébe került a magasabb rangú és jogilag szuverén, de korlátozott magyar királyi hatalomnak és nagy részben elnyelte azt, míg azután 1804-ben emez osztrák főhercegi hatalom átalakult osztrák császári hatalommá és méltósággá és szuveréné lett, amely azután természetesen még inkább maga alá rendeltnek tekintette a magyar királyságot mindaddig, míg annak a tulajdonképeni osztrák tartományokra való visszaszorítása 1868-ban meg nem kezdődött (ennek kiindulása az 1868. november 14-iki uralkodói kézirat az uralkodó címezése tárgyában).

Az osztrák főhercegi hatalomnak a magyar királyi hatalom fölébe kerülése és e hatalom alapján megteremtett központi szervezetnek⁶ Magyarországra is kiterjedő hatáskörrel való működése Magyarországon legnagyobb részt nem bírt törvényes alappal, eltekintve egyes kétértelműen vagy hízagosan megszövegezett vagy becsempészett törvényes megállapítástól és így azok jogilag nem voltak sem Magyarországnak külön, sem Magyarországnak és Ausztriának közös szervei, hanem kizárólag Ausztriának, illetve az osztrák háznak mint a jellemzett, Magyarországon kívüli hatalmi tényezőnek Magyarország közjogi különállására való tekintet nélkül megalkotott szervei voltak, amelyeknek működése Magyarországon tulajdonképen olyannak tekintendő, mint valamely ellenséges hatalom megszálló hadserege által a megszállott ország törvényes hatóságai helyett tényleges gyakorlása az állami hatalomnak. E hasonlatot az is indokolja, hogy Magyarország akkor az ide-

⁶ L. e. központi szervezet kifejlődését e sorok írójának „Magyarország és Ausztria közjogi viszonya történeti kifejlődésében és jelen alakjában” című, 1891-ben megjelent munkájában 55.—141. ll., valamint „A közösügyek” című, 1901-ben megjelent munkáját.

gen katonaság által való előzőnlés folytán valóban megszállott ország helyzetében volt.

7. Az osztrák főhercegi hatalom alapján és e minőségéből kifolyólag felállított szerv volt az a miniszteri konferencia, amelynek tanácskozása a Mária Terézia rend alapítását megelőzte. Ez a szerv az I. Miksa német császár és osztrák főherceg által a saját nagy ügyeinek tárgyalása véget létesített szervből, a későbbi »titkos tanács«-ból fejlődött ki akkor, mikor I. Lipót német császár és osztrák főherceg uralkodása idejében ez a tanács tagjaiban túlságosan elszaporodván, megszűnt tényleg működő tanács lenni és mikor ennek folytán I. Lipót utódja, I. József 1709-ben e titkos tanács tagjai közül szűkebb tanácsot szervezett miniszteri konferencia név alatt.⁷ E miniszteri konferencia a már fentebb vázolt osztrákjogi felfogás folytán magyarországi ügyeket is tárgyalt és törvényeink közül az 1741: 11. t.-c. annyiban ismeri el, amennyiben kimondván, hogy Magyarországnak minden ügyeit magyarok által kell intézni, megkívánja, hogy a királyné a »statusminisztériumba« is becsássa be a magyar nemzetet. E kétes értékű rendelkezés mellett is a miniszteri konferencia lényegileg osztrák főhercegi szerv maradt, csak hogy hatásköre Magyarországra is kiterjesztetvén, eme működése a sorok között némi törvényes elismerést nyert.

Egy másik ilyen, az osztrák főhercegi hatalom alapján felállított szerv volt az u. n. házi, udvari és államkancellária.

Ez a II. Ferdinánd német császár és osztrák főherceg által 1620-ban szervezett általános osztrák udvari kancelláriából fejtett ki, olyképen, hogy az egységes osztrák kancelláriának élére I. József 1705-ben két kancellárt állított, kiknek hatáskörét utóda: III. Károly 1720-ban úgy szabályozta, hogy kettejük közül az első ügykörébe utalta az uralkodóház családi ügyei mellett a más uralkodói családokkal való viszonylatokat és ennek kapcsán a más államok-

⁷ Huber A.: Österreichische Reichsgeschichte. Wien, 1895. 151. és 180. lap.

kal való viszonyokat, tehát a külügyeket; míg a második ügykörében hagyta a német-osztrák tartományok közigazgatási és igazságszolgáltatási ügyeit. Ezt a megosztást Mária Terézia tovább fejlesztette és 1742-ben addig az első kancellár ügykörébe eső teendők elvégzésére felállította az önálló házi, udvari és államkancelláriát, míg a másik különféle átmeneti módosulások után a cseh kancelláriával egyesítetvén, mint cseh-osztrák kancellária intézte az osztrák (és cseh) tartományok közigazgatási és igazságszolgáltatási ügyeit.⁸

Ez a házi, udvari és államkancellária, tekintve a fejlődését, talán még inkább osztrák jellegű hatóságnak tekinthető, mint az előbb említett miniszteri konferencia, de hatásköre Magyarországra szintén kiterjedt annyiban, amennyiben Magyarországnak külügyeit meg nem különböztetve, az »osztrák ház« összes külügyeit ez a szerv intézte.

Bizonyos mértékig ezt a szervet is elismeri egyik törvényünk, nevezetesen az 1791:17. t.-c., amely megismételvén az 1741. évi 11. t.-c.-nek azt a rendelkezését, hogy Magyarország minden ügyeit magyarok által kell intézni, hozzáteszi, hogy a belsőket magyarok által, a külsőket pedig magyarok befolyásával (cum influxu Hungarorum), amiben bentrejlik annak elismerése, hogy az ország külső ügyeit nem magyarok is intézhetik. És habár később a törvény rendelkezvén arról, hogy a diplomáciai szolgálatban való jártasság megszerzésére a statuskancelláriában magyaroknak is alkalom adassék, meg is jelöli azt a nem magyar szervet, mely által Magyarország külügyeit intézheti az uralkodó, ez a kancellária mégsem lett közös osztrák-magyar szervvé, hanem maradt a magyar közjog szempontjából osztrák, tehát idegen szerv, melynek azonban Magyarországon való működése elismerést nyert, mondhatnók a magyar törvényhozás által türttő lett.⁹

⁸ Biedermann: Geschichte der österreichischen Gesamt-Staatsidee, I. k. 1867., 12/4., 31., 35., 42/3. II. k. 1889., 1/2., 9., 60. l. — Huber A.: i. m. 155. és 180. lap.

⁹ Idézett munkámban: „Magyarország és Ausztria közjogi viszonya“ még némileg más nézetem voltam, amennyiben e szervet közösnek ismertem el; i. m. 134.—5. l.

Petrichevich ezredes könyvében megjegyzi, hogy az említett szervek, valamint a többi hasonló »udvari« hivatalok a szuverén magyar királynőnek szervei s ennél fogva nem osztrák, hanem magyar királyi szervek, királyi udvari hivatalok voltak. (43. lap 1. j., 46. lap 2. j., 59. lap 1. j.)

Ez az állítás félremagyarázása a dolognak s a való tényeknek egészen ferde felfogása. Hogy a magyar király volt szuverén s nem az osztrák főherceg, az igaz, de ez azon a tényen nem változtat, hogy a nemzetközi életben, mint láttuk, legtöbbször az osztrák főherceg szerepelt, hogy a szuverén Magyarország a nem szuverén Ausztria fogalmába értetett bele; hogy Magyarország szuverén királyának udvara és összes birtokaira hatósággal bíró központi hatóságai nem magyar, hanem osztrák jellegűek voltak.

Azt lehet mondani, hogy ennek nem így kellett volna lennie, de azt bizonyítani, hogy ez nem így volt, annyi, mintha valaki a szerecsent fehérre akarná mosni.

8. A Mária Terézia-rend alapításánál a jelzett két, az osztrák főhercegi hatalom alapján működő, magyar közjogi szempontból Magyarországra nézve tulajdonképpen idegen szerv működött közre; a miniszteri konferencia az előkészítésnél; a házi-, udvari- és államkancellária pedig az alapszabályok kibocsátásánál, valamint annyiban, hogy a kancellária élén álló kancellár állásával kapcsolták össze az alapszabályok a rend kancellári állását is. Már ebből is következik, hogy Mária Terézia e rendet nem magyar királyi minőségében, hanem osztrák uralkodó főhercegi minőségében alapította.

Ha Mária Terézia e rendet magyar királyi minőségében alapította volna, akkor annál a magyar királyi kancellárnak kellett volna közreműködni, amint a magyar királyi kancellár működött közre a Szent István-rend alapításánál, mert általában a kancellárok és kancelláriák voltak mindig azok a szervek, melyeknek közreműködése jelezte azt, hogy az uralkodó milyen uralkodói minőségben jár el. Mint német császár a birodalmi kancellár, mint cseh király a cseh kancellária, mint magyar király a magyar kancellária,

mint erdélyi fejedelem az erdélyi kancellária útján, mint összes országainak egységes hatalmú uralkodója a házi, udvari és államkancellária útján rendelkezett.

Hogy magyar királyi minőségben tett intézkedésnél a magyar kancellárnak kell közreműködni, azt számos törvényünk (1559:9., 1567:40., 1608:k. e. 10., 1609:21., 1613:25., 1618:8., 1622:17., 1630:29., 1635:28., 1638:16., 1687:8., 1715:17.) kimondotta, melyek közül különösen ki kell emelni az alkotmányjogi rendelkezések tekintetében kiváló jelentőséggel bíró s a későbbi koronázási hitlevelek alapjául szolgáló 1608. évi koronázás előtti törvénycikkek közül a 10.-et, amely úgy szól, hogy Magyarországon nem a magyar kancellária útján kibocsátott királyi rendelkezések semmisek és érvénytelenek.

Ezen az alapon tehát a Mária Terézia-rend alapítása, mint magyar közjogi intézkedés, tulajdonkép semmis és érvénytelen volt és csakis mint osztrák közjogi intézkedés jöhetett figyelembe. Hiszen még azt sem lehet mondani, hogy ez az intézkedés azon ügyek közé tartozott, amelyekkel kapcsolatban a jóval későbbi 1791:17. t.c. a házi, udvari és államkancellária hatáskörét elismerni látszik, t. i. a külügyek közé.

9. Hogy pedig alapításakor a Mária Terézia-rend nem nyert kimondottan magyar királyi, hanem ellenkezőleg, *kimondottan osztrák főhercegi* jellegget, az szintén nyilvánvaló az alapszabályok 7. pontjából.

A szóban forgó rendhez hasonló rendek jellegét legfeltűnőbben a láthatóan viselendő rendjelvény fejezi ki. Ez a rendjelvény pedig az alapszabályok hivatkozott pontja értelmében az osztrák főhercegi címert (das Erzherzoglich oesterreichische Wappen, — vörös mezőben fehér pólya) tartalmazza és az osztrák főhercegség színeiben (vörös, fehér, vörös) viselendő.

A vörös mezőben fehér csíkos jelvényt a Babenberg-házból való III. Lipót osztrák, akkor még csak örgróf használta először 1136 körül; hivatalosan II. Frigyes osztrák herceg avatta fel 1232-ben az osztrák hercegség címeréül. E címet azután, mint ilyet, a Habsburg-házból való herce-

gek, majd főhercegek is használták s lett ez által eme második »osztrák ház«-nak családi, de egyúttal azon tartományok összességének is — az egyes tartományok (Alsó-Ausztria, Felső-Ausztria stb.) címereitől megkülönböztetett — területi címe, amelyeknek az V. Károly-féle már említett szabadságlevél az »Erz-Herzogtumb Oesterreich« együttes elnevezést adta.

Családi címe az osztrák háznak tulajdonkép a habsburgi oroszlán lett volna, de az mellékes és végül emlékcímerré válván, az osztrák fehér pólyás vörös mező szerepelt családi címerül is, míg a burgundi örökség megszerzése (1482-ben) óta, tehát több mint 250 éven át a burgundi haránt pólyákkal együtt jelentkezik ilyenül. A XVIII. században azután némi átmeneti ingadozás után, mialatt a fehér pólyás mező egyedül is szerepelt Mária Terézia családi címereként, a burgundi haránt pólyák helyét a lotharingiai törpe sasok és a toscanai golyók foglalják el, míg 1806-ban meg nem állapodik az egészen a legújabb időkig is használt u. n. genealogiai címer, amelynek a régi fehér pólyás mező csak egyik alkatrésze.

Bizonyára meg volt az a felfogás is, hogy a fehér pólyás vörös mezős címer és a vörös-fehér-vörös lobogószín az osztrák ház összes birtokainak együttes jelvénye és valószínű, hogy II. József 1786-ban ezen az alapon határozta meg e jelvényeket a haditengerészet jelvényeiként, de annak mint területi címernek Magyarországra való kiterjedését Magyarországon soha és semmi körülmények között sem ismerték el.

A Mária Terézia-rend jelvényének jellegét feltüntető címet és színeket lehet tehát a német birodalombeli osztrák tartományok címeréül és színeiül tekinteni, amik eredetileg voltak; lehet az »osztrák ház« családi címeréül tekinteni, amik átmenetileg voltak; lehet az osztrák ház összes birtokaira kiterjedő jelvényül tekinteni; csak magyar címerül és jelvényül nem lehet minősíteni és nem lehet azt állítani, hogy az e jelvényekkel jellemzett és megkülönböztetett rend magyar jelleggel bírt.

Egészen más volt a jelvénye a Szent István-rendnek.

Azon e rend alapszabályainak 4. cikkelye értelmében a magyar címer alkatrészei és a magyar nemzeti színek nyertek alkalmazást. A Szent István-rend tehát, igenis, magyar királyi alapítás volt, magyar jellegű rend. Épen azért nem lehet e rend alapítását a Szent István-rend alapításával összehasonlítani s azt állítani, hogy amint Mária Terézia a Szent István-rendet magyar királyi minőségben alapította, ép úgy a Mária Terézia-rendet is. Még kevésbbé lehet a Szent István-rend alapszabályaiból bármi következtetést vonni a Mária Terézia-rend jogi jellegére, mint a jelzett munka teszi. (42, 43. lap.)

A Mária Terézia-rend és a Szent István-rend alapítása és jogi jellege közt óriási különbség van.

10. Hogy nem magyar királyi minőségben alapított e rend, az kitűnik még egyéb körülményekből is.

Az alapszabályok 36. pontja a rendi tagság következményeül a »lovagi« állásba (Ritterstand) jutást állapítja meg, holott »lovagi« állást, rangot a magyar közjog nem ismert. Lovagjai csak a németbirodalombeli tartományoknak — osztrákoknak is — voltak, Magyarországon pedig »nemese« voltak s nem lovagok.

Ugyane pont értelmében Mária Terézia minden örökös tartományai hatóságainak (dero erbbländischen Stellen) meghagyta külön intézkedéssel, hogy az ily »lovagi« minőség ott mindenütt elismertessék. Hasonló intézkedést tett Mária Terézia a 38. pont értelmében a rendi címezés tárgyában is. Abból, hogy ily rendelkezést tett az összes tartományokban, tehát nemcsak Magyarországon, s hogy az összes tartományokban, tehát Magyarországon is e tekintetben külön intézkedést tartottak szükségesnek magyar királyi, cseh királyi, osztrák főhercegi, steyer, karintiai, sziléziai stb. hercegi, morva örgrófi stb. minőségben, mutatja, hogy a rend alapítását magát nem külön magyar királyi minőségben történtnek tekintették, mert hisz akkor Magyarországon e tekintetben nem kellett volna külön intézkedni, hanem tekintették azon egységes hatalmú összuralkodói minőségben történtnek, amely egyaránt kiter-

jedt Magyarországra, valamint az összes osztrák tartományokra.

Azt azonban e rendelkezésekből kiolvasni, mint teszi az elől hivatkozott munka, hogy azokban Mária Terézia mint magyar király parancsol s a nagymester e parancsok értelmében rendelkezik és hogy azok a rend magyar voltát bizonyítják, egyáltalán nem lehet, mert az e rendelkezések erőltetett félremagyarázása. Azok nem a rend magyar, hanem ellenkezőleg, *nem magyar voltát bizonyítják*.

A külsőségek is arra mutatnak, hogy a rend alapítása nem a magyar királyi minőségben történt. Az alapszabályokhoz csatolt ceremóniai szertartás szerint, melyet a rend tagjai ünnepélyes felavatása számára állapítottak meg, nyoma sincs annak, hogy a felavatást teljesítő nagymester mint magyar király, vagy annak helyettese működött közre.

A nagymester e szertartási rend szerint olyan trónon foglal helyet, amilyenén mint római császár a birodalmi hűbéri megadományozások alkalmával, tehát nem amilyenén magyar királyi minőségben szokott ülni; a császári trón mellett az I. Ferdinánd szervezte »deutscher Hofstaat«¹⁰ udvari méltóságai s nem a magyar zászlósorak foglalnak helyet és a trónemelő körül a titkos tanácsosok, kamarások és »Hartschierer« testőrök csoportosulnak, mind eredetileg osztrák és német jellegű szervek és intézmények, melyek közül a titkos tanácsosok és kamarások később közös jellegűekké váltak ugyan (a titkos tanácsosi méltóságnak e jellege azonban ellenkezett az 1867. évben szabályozott viszonyal), míg az említett testőrség és folytatását képező Arciere testőrség a legutóbbi időkig kizáróan osztrák császári jellegű maradt.¹¹ Ezzel ellentétben a Szent István-rend alapszabályai szerint (28. cikk) a fel-

¹⁰ Zolger: Der Hofstaat des Hauses Österreich. Wien, 1917., 64. l.

¹¹ Zolger: i. m. 97.—99. lap. Mikor azután 1764-ben Mária Terézia a magyar testőrséget szervezte, az addig kizáróan osztrák és német jellegű udvarban helyet nyert ugyan a magyar királyi méltóság is, de ez a hely nagyon szerény volt és az udvar maradt általában osztrák és német jellegű.

avatásnál a nagymester kifejezetten magyar királyként működik.

Meg kell azt is állapítani, hogy a rendnek tisztikara: (kancellárja: gr. Kaunitz-Rietberg, kincstárnoka: br. Coltenbach) mind nem magyarokból állítottatott össze. Gr., később hg. Kaunitz utóbb ugyan magyar honfiúságot nyert, de tudvalevő, hogy az olykép honfiúsítottak, mint ő, csak álmagyarok voltak, kiknek honfiúsítását az udvar azért vitte keresztül, hogy az osztrák befolyást a magyar országgyűlésen növelje s hogy a magyarok alkalmazására vonatkozó törvényeknek külsőleg eleget lehessen tenni, de akik valóban magyarokká sohasem lettek.

11. Petrichevich ezredes nagy súlyt látszik helyezni arra a körülményre, hogy egy időben, 1740—45-ig, midőn Mária Terézia férje nem volt császár, ő csak király s országainak súlypontja Magyarország volt; ami kifejezésre jutott nézete szerint abban is, hogy a hadsereg zászlóit, igaz, hogy csak 1743-ban, a királyi címerrel látták el és alapszínük zöld lett. A katonaság esküjébe is csupán a Magyarország és Csehország királynője stb. iránti hűség megfogadása került bele (24—25. lap). Majd megállapítván, hogy az osztrák örökösödési háborúban II. Frigyes elővédjei Stockerau-ig (Bécestől 28 km.) értek, a bajorfrancia csapatokéi pedig St.-Pöltennél (Bécestől 73 km.) álltak, hogy előlük a királynő Magyarországra menekült, kijelenti: »Ekkor lett volna alkalom a jog és törvény alapján a tiszta perszónál-uniónak megvalósítására; önálló kormány, önálló magyar hadsereg stb. Elvileg meg is volt ez, de a gyakorlatban mégis bizonyos fokig reálunió érvényesült» (23. lap).

E megjegyzés helyesen állapítja meg, hogy elvileg — vagyis törvényeink alapján — meg volt a perszónál-unió, de a gyakorlatban nem érvényesült, azonban épen ebből következik, hogy az elvileg fennállott perszónál-unió mellett a Mária Terézia-rend alapítása nem történt a perszónál-unió szerint megkülönböztetendő magyar királyi minőségben, mert e szerint elvileg a magyar király oly központi hatóságok útján, melyek a gyakorlatban a törvényileg nem létező

reál-uniót valósították meg, ilyen intézkedést nem tehetett.¹²

A hadsereg zászlóinak és jelvényeinek a magyar címer és színek egy részével ellátása pedig,¹³ mely mindössze két évig tartott, nem bírt azzal a jelentőséggel, amelyet nevezett szerző ez intézkedésnek tulajdonítani látszik.

A hadsereg zászlójának hátulsó lapjára olyan címer került, melyet ugyan »királyi«-nak neveztek, de amely valóban nem volt sem csak királyi, sem magyar királyi. A címer két pajzsból állott: főpajzson szív-pajzs. Ez utóbbi, tehát a főbb alkatrész az osztrák főhercegségi fehér pólyás vörös mezőt tünteti fel, fedve a főhercegi koronával, illetve főveggel, míg a négyelt főpajzs első negyede a magyar kettős keresztet, második negyede a cseh oroszlánt, harmadik a burgundi haránt pólyákat, negyedik a tiroli sást tartalmazza. Ezt a címerpajzsot képzeleti »királyi korona« fedti, mely azonos azzal az ugyanily jellegű koronával, amely 1804 óta az osztrák kétfejű sas mindegyik fejét fedte a német birodalmi sas »nimbus«-a helyett és az osztrák-magyar haditengerészeti lobogón, valamint a kereskedelmi tengerészeti lobogó egyik felén az osztrák címer felett volt látható.

E címerben tehát előfordul a magyar címer egyik része, de a magyar korona nélkül, kapcsolatban oly címerekkel, amelyek nem voltak a magyar korona országainak címerei; a főhely, a szív-pajzs pedig nem királyi minőséget jelképez; tehát nem volt valóban sem királyi, sem magyar királyi, hanem az osztrák ház összes birtokainak jelzésére hivatott oly címer volt, amilyenek voltak az 1804-ben, 1806-

¹² Ami pedig azt a felfogást illeti, hogy akkor lett volna alkalom a tiszta perszónál-unió megvalósítására, azt hiszem, ez szintén tévedés, mert Habsburg királyaink német császársága a mi közjogi viszonyainkra alig bírt jelentőséggel, a német birodalmi intézmények tevékenysége — eltekintve egy időben a birodalmi hadseregtől — Magyarországra nem terjedt ki. Ami Magyarország közjogi viszonyát tényleg olyanná alakította, amilyen volt, vagyis gyakorlatilag reál-unióvá, az az osztrák örökös tartományok birtoka volt és ez fennállott a jelzett időben is.

¹³ Ez intézkedést már Wrede A. munkájából: Geschichte der k. und k. Wehrmacht. Wien, 1898., I.—III., k. ismertük; I. k. 43. s. köv. I. és III. k. 18. lap.

ban és 1836-ban megállapított, az »egész monarchia complexusára gyökereztetett« császári címerek.

A magyar királyi címer akkor az volt, amelyet a magyar királyi pecséteken használtak, ez pedig a főhelyen a magyar címert tartalmazta és a magyar koronával volt fedve, míg az osztrák pólyás mező az uralkodó birtokainak egyéb címereivel együtt csak mellékes helyet (szívpajzs körül a főpajzsra a felső bal sarkon) foglalt el, amint az Országos Levéltárban őrzött akkori pecsétnyomókból megállapítható.¹⁴

A hadseregzászlókon alkalmazott »királyinak« minősített címer tehát tulajdonképp képzeleti királyság címere volt ép úgy, mint a felette látható korona. Rendeltetése volt, hogy miután az uralkodónak legmagasabb méltósága akkor a királyság volt, s nem a császárság, ezt a minőséget kifejezésre juttassa, de távolról sem az, hogy az alatta harcoló hadseregnek magyar jelleget adjon, vagy hogy a magyar királyságot a többi tartomány fölé helyezze. Azt persze nem lehetett tagadni, hogy ez a legmagasabb méltóság akkor a magyar királyi volt s így e jelvényekben a magyar királyság mégis előkelő, ha nem is legelső helyet foglalt el.

Hogy a katonák esküjében nem a császárné iránt kellett hűséget fogadni, az természetes, hiszen Mária Terézia akkor még nem volt császárné. De meg kellett esküdni a katonáknak nemcsak Magyarországra, hanem Csehországra királynője, Ausztria főhercegnője stb. iránt is.

Ami pedig e rendelkezésekben jellemző s ami egyenesen kizárja azt, hogy azok a magyar királyi minőségben adattak ki, az, hogy német nyelven szóltak. Nem lévén akkor, mint szerző is megállapítja (45. lap), közjogi értelemben vett, vagyis törvényileg megállapított közös szervek, azok a szervek, amelyek német nyelven rendelkeztek, nem magyar szervek és hatóságok voltak.

¹⁴ Ezt akkor volt alkalmam megállapítani, mikor a közös címer rendezése tárgyában a magyar kormány által 1912-ben kiküldött bizottságnak (dr. Töry Gusztáv államtitkár, dr. Csánki Dezső, dr. Fejérváthy László és dr. Polner Ödön) tagja és előadója voltam.

Ebből az egész jelvényrendezésből és eskümegállapításból a Mária Terézia-rend jóval később bekövetkezett alapítására legfeljebb ellenkező következtetést lehet vonni, amennyiben az 1743. évi hadseregzászlóknál előírt zöld alapszín, melynek Petrichevich ezredes mint magyar jelleget feltüntető jelzésnek oly jelentőséget tulajdonít s mely tényleg a Szent István-rendnél jellegzetes, épen a Mária Terézia-rendnél egészen hiányzik.

Az említett jelvényrendezés semmiesetre sem bizonyítja, hogy Mária Terézia közjogi intézkedéseinél mindig a magyar királyi minőségéből indult volna ki.

12. Az a körülmény, hogy a Mária Terézia-rend alapszabályait az u. n. királyi könyvbe beiktatták, amit az említett munka a rend magyar jellege tekintetében felhoz, e tekintetben semmit sem jelent.

Mindenekelőtt meg kell állapítani, hogy a fentemlített munkának az az állítása, hogy az alapszabályok a Királyi Könyvbe történt bevezetésük folytán *törvényerőre emelkedtek* (40. és 48. lap), a királyi könyvek jelentőségének félreismerésén alapul. A királyi könyvbe való bevezetés folytán semmi sem emelkedett törvényerőre. A királyi könyv nem volt más, mint a királyi rendelkezéseknek, leginkább a királyi adományoknak s egyéb privilégiumoknak hiteles feljegyzése, főként abból a célból, hogy ha az eredeti rendelkezést tartalmazó okirat elvesz, megsemmisül stb., annak tartalma utólag is hitelesen meg legyen állapítható.¹⁵

A királyi könyvekbe azután idővel más bejegyzések is történtek, így p. o. bejegyezték az osztrák udvari kamarának, a haditanácsnak a magyar kancelláriához intézett iratait stb., de az ilyen bejegyzés semmiféle rendelkezésnek olyan erőt és hatályt nem adott, amit az illető rendelkezés a bejegyzés nélkül is ne birt volna.

Igy kerültek a Mária Terézia-rend alapszabályai is a királyi könyvbe akkor, mikor Mária Terézia 1764-ben a

¹⁵ Thallóczy: A „liber regius“-ról, Századok, 1879. évf. 93. lap. Hajnik: A királyi könyvek, Akad. Értek. a tört. tud. köréből. VIII. k. 3. sz.

Szent István-rendet alapította. Hogy ezeket az eredeti német nyelven írták be, az természetes, hiszen minden okiratot első sorban azon a nyelven kellett beiktatni, amelyen kiadták, s az osztrák főhercegek intézkedéseiket akkor már német nyelven adták ki. De ez is csak a mellett bizonyít, hogy a rend nem magyar királyi minőségben alapított, mert akkor latinul adattak volna ki az alapszabályai, mint a Szent István-rendéi, amelynek latin nyelvű alapszabályai németül is csak fordításként vannak bevezetve a királyi könyvbe.

13. Abból a körülményből, hogy Mária Terézia a rend alapításakor csak mint magyar király volt szuverén, mint osztrák főherceg azonban a német-római császárnak alattvalója volt, szintén nem következik, hogy a rendet csak mint magyar király alapíthatta, mert hasonló rendek alapításának lehetőségéhez nem volt szükséges, hogy az alapító szuverén uralkodó legyen. Azt a rendet, melyet az osztrák-magyar monarchia uralkodói által adományozott rendek között a legelőkelőbbnek tekintették, az aranygyapjas rendet 1429-ben Fülöp, burgundi herceg stb. alapította, aki nem volt szuverén uralkodó, hanem két szuverénnek is alattvalója volt, t. i. a német császárnak és a francia királynak. A többi római birodalmi hűbéres fejedelmek is elég gyakran alapítottak ily rendeket, így az olasz Annunziata-rendet 1363-ban VI. Amadeo, Savoya grófja, a bajor Szent Hubert-rendet 1444-ben V. Gerhard, Jülich és Berg hercege, a württembergi »Arany sas«-rendet 1702-ben Frigyes Károly herceg, ugyancsak a württembergi katonai érdemrendet 1759-ben Károly Eugén herceg¹⁶ stb. Hogy Mária Terézia pedig, aki magyar királyi minőségben szuverén volt, mégsem ebbeli, hanem a nem szuverén osztrák főhercegi minőségben alapította e rendet, annak okát ugyanabban a körülményben kell keresni, amely a fentiek szerint okozta azt, hogy a nem szuverén és alacsonyabb rangú osztrák főhercegi minőség fölébe került a

¹⁶ Kassics: l. m. 10. s. köv. 1. és 331.—337. l.

szuverén és magasabb rangú magyar királyságnak és amazt magába olvasztotta.

14. Petrichevich ezredes a rend magyar királyi jellegének bizonyítása céljából megállapítja, hogy »helyesen említik egyes törvényeink a Terézia királyi katonai Rendet« (40. lap), s fel is sorol két törvényt, az 1790:71. és 1792:21. t.-c.-et mint amelyekben e megjelölés előfordul.

E törvények valóban négy Mária Terézia-rendi lovagot, akit ünnepélyesen honfiúsítottak, többi címeik között, ezzel a megjelöléssel neveznek meg, de ez a megjelölés helyesnek éppen nem helyes, hanem egyszerűen az illető törvény szövegezőjének tájékozatlanságából eredő elírási hiba. A helyes megjelölése a Mária Terézia-rend lovagjainak az, amely az 1765:45., 1802:32, 34., 1808:7., 1827:41, 42, 44, 1830:15, 16. t.-c.-ekben ugyancsak a tömegesen honfiúsítottak felsorolásánál előfordul, egyszerűen: »Ordo Theresiana«, vagy »Ordo Mariae Theresiae«. S éppen az említett két törvénynek elszigetelten maradása s az előttük és utánuk keletkezett törvények következetesen eltérő szövegezése bizonyítja, hogy a jelzett két törvénynek megjelölését tartották hibásnak.

Lehet, hogy a szóban forgó elírást az okozta, hogy a törvény szövegének leírója abból a jegyzékből, mely a honfiúsítottak neveit és állását hosszadalmasan felsorolja, az 1765:45. t.-c.-ben is hasonlóan előforduló »Ordo Maria-Theresiana« kifejezést »Regio-Theresiana«-nak olvasta.

Úgy látszik Petrichevich ezredes e törvényeket tartja olyanoknak, amelyek a rendet, mint magyar rendet, elismerték (46. lap), mert máskülönben olyan magyar törvényt, mely e renddel foglalkoznék, nem ismerek. Azt hiszem, hogy ily értelmű elismerést az előadottak után senki sem fog bennük láthatni.

15. Az előadottakból kitűnik, hogy Mária Terézia a nevére elnevezett rendet nem azon szervek közreműködésével és útján alapította, amelyek útján törvényeink értelmében magyar királyként jogait gyakorolhatta, nem azzal a szándékkal, hogy az magyar királyi legyen, nem azzal a külső jelleggel, mely magyarrá bélyegezhette volna; alap-

szabályai nem a magyar állam akkori hivatalos nyelvén, latinul szóltak; szervezete (kancellárja, kincstárnoka stb.) nem magyarokból állott, és semmi más mozzanat elfogadhatólag nem bizonyítja a magyar királyi minőségben történt alapítást, ennél fogva meg kell állapítani *mint kétségtelen tény*, hogy azt Mária Terézia nem mint azon magyar király alapította, akinek magyar királyi hatalmát törvényeink (az 1715:3., 1723:2., 1741:11. t.c.-ek) értelmében az együttes birtoklás mellett is kifejezetten minden más hatalomtól megkülönböztetve kellett gyakorolni.

E mellett azonban azt is meg kell állapítani, hogy a rend alapításakor Mária Terézia maga, valamint az összes többi közreműködő közegek magukat egységes állami hatalmi szervezet részének tartották, akik jogosultak az osztrák ház összes birtokaira, mint egységes monarchiára vonatkozólag intézkedni és eljárni és kétségtelen, hogy a Mária Terézia-rendet az egységes összállam intézményei egyikének tekintették és ennek ezt a jelleget kívánták adni. Ezt fejezte ki Mária Teréziának néhány évvel később gr. Daunhoz intézett levele, mikor a rend alapításának napját a »monarchia születése« napjaként jellemezte.¹⁷

Mint ugyanis láttuk, az alapszabályok 2. pontja értelmében a rend nagymestere mindenkor az osztrák ház kormányzója, feje és e ház örökös királyságainak és tartományainak uralkodója. (Regierer des Erzhauses Österreich und Beherrscher dessen sämmtlicher Erbkönigreichen und Länder.) Az osztrák ház feje, illetve kormányzója (»Regierer«-je), mint a ház birtokainak egységes hatalmú uralkodója jelentkezik tehát a rend nagymesteréül.

Annak a Magyarországot is magába olvasztó összállamnak, összbirodalomnak az eszméjével állunk szemben, amelyre való törekvés állandó volt az osztrák háznak uralma alatt, amelynek egyik legöntudatosabb előmozdítója minden magyar rokonszenve mellett is épen Mária Terézia volt, amelynek jogos fennállását tanították és hirdették az osztrák közjogászok Lustkandltól és Biedermann-

tól kezdve Teznerig és Turbaig, de amelynek jogosságát törvényeink és alkotmányunk alapján azok a magyar közjogászok, akiket nem befolyásolt az osztrák közjog eszmeköre, Deák Ferenczel az élükön, mind tagadták.

Az alapszabályoknak azok a rendelkezései, amelyekből ez az eszme kitűnik, nem közönséges szövegezési hibák, amelyeket egyszerű figyelmeztetéssel ki lehetett volna igazítani, mint az idézett munka hiszi (16. lap), hanem tudatos és irányzatos állandó törekvés jele, amelyet a nemzet véres küzdelmekkel sem birt elhárítani és amely még az 1867. évi kiegyezés után sem szűnt meg véglegesen, csupán némileg szünetelt.

A magyar alkotmányosság értelmében jogellenesen létrejött ama tényleg egységes állami hatalom alapján kifejlesztett intézmények egy részét végül az 1867:12. t.c. szerint a magyar közjog mint a magyar és osztrák állam közös intézményeit ismerte el, de az 1867-ben közösekül elismert intézményeknek megfelelő, addig tényleg egységes állami hatalom alapján működött intézményeket az addigi magyar közjog szempontjából, mint jelezve volt, a Magyarországra nézve nem jogosult osztrák főhercegi, majd császári hatalom alapján működő idegen, bár részben törvényileg türt intézményeknek kell tekinteni s működésük eredményei legfeljebb olyanoknak tekinthetők, mintha azok a két állam közös intézményeinek eredményei volnának.

A Mária Terézia-rendet tehát csak annyiban lehet magyar királyi minőségből is kifolyólag alapítottnak tekinteni, amennyiben az osztrák főhercegi hatalom a magyar királyi hatalmat tényleg elnyelte és amennyiben az 1867-ben bekövetkezett formulázásnak megfelelően ezt az alapítást mint az osztrák uralkodó főherceg és a magyar király közös tényének lehet és kellett utólag minősíteni.

¹⁷ Hirtenfeld: i. m. 36. lap.

III.

16. Ezek után még Mária Terézia férjének, Lotharingiai Ferenc császárnak a rend alapítása körüli szerepével kell tisztába jönnünk, annyival inkább, mert a rend első nagymestere ő volt s az alapszabályokat is ő, mint nagymester adta ki.

Az előjelzett munka az ő szerepét úgy fogja fel, hogy ő az alapításban Mária Teréziának, mint magyar királynak az 1741: 4. t.-c.-be iktatott társuralkodójaként vett részt, tehát szintén a magyar királyi hatalom alapján. Ezzel kapcsolatban a mű foglalkozik Ferenc császár sajátos közjogi helyzetével, amely szerinte abban állott, hogy ő Mária Teréziának mint császár egyrészt hűbérura, másrészt mint magyarországi társuralkodó alattvalója volt (29. lap). Bár ez a kérdés nem jelentős a rend alapításának és jogi jellegének kérdésére nézve, mégis meg kell állapítani, hogy ez az ellentétes kettős minőség nem állott fenn.

Midőn Lotharingiai Ferencet, aki 1737 július 9 óta Toscana nagyhercege volt, a magyar országgyűlés 1741 szeptember 20.-án Mária Terézia mellé társuralkodóul és társ-kormányzóul (*corregens et coadministrator*) megválasztotta, illetve elismerte (tehát nem kizárólag Mária Terézia vette maga mellé, mint a könyv írja, 23. l.), ez által nem vált Mária Teréziának mint magyar királynak alattvalójává, hanem az uralkodásban társává, habár hatalma korlátolt és neje, mint király által megszüntethető volt. Rangja ugyan mint nagyhercegé valamivel kisebb volt nejének és társának királyi rangjánál, de mégis majdnem egyenlő, mert I. Lipót császár 1691-ben azzal a kiváltsággal ruházta fel Toscana nagyherceget, hogy a királyokat megillető tiszteletben, praerogatívákban és praemenintióban részesüljön (ezért címe: »Regia Serenitas«).¹⁸ Nejének azonban alattvalójává nem vált, mert sem azelőtt, sem azután nem nyert magyar indigenátust, honfiúságot. Az eskü, amelyet neje, mint király és az országgyűlés előtt letett, *nem alatt-*

¹⁸ Schrötter: i. m. II., 183., 269. lap.

valói hűségeskü, hanem annak megerősítésére szolgált, hogy mint társuralkodó az ország törvényeit megtartja, tehát lényegileg hasonló volt a király koronázási esküjéhez, mely szintén nem teszi a királyt annak alattvalójává, aki előtt az esküt letette.

Mikor azután Lotharingiai Ferencet német császárrá választották 1745-ben, akkor ő csakugyan hűbérurává vált Mária Teréziának, de ez állása semmi ellentétben nem volt magyarországi társuralkodói állásával s változás e tekintetben csak annyiban állott be, hogy most már nemcsak egyenlő, hanem mint császár, külsőleg legalább magasabb rangú társa is lett nejének, mint magyar királynak.

17. Ami már most az ő szerepét illeti a rendalapításban, az alapszabályok bevezetéséből az tűnik ki, hogy ő és Mária Terézia a rendet együtt alapították s az együttes alapításból kifolyólag nyilvánította magát a rend főnökévé és nagymesterévé. Az együttalapítás ténye tűnik ki abból is, hogy a rend jelvénye Mária Terézia nevének kezdőbetűivel együtt az ő nevének kezdőbetűit is magában foglalja.

Az együttalapítás a rend megalapításának együttes elhatározásával és az alapszabályoknak általa, mint nagymester által való kiadásával történt.

Ha már most meg kell állapítani, hogy Mária Terézia a nevére nevezett rendet nem magyar királyi minőségében alapította, azt is meg kell állapítani, hogy Lotharingiai Ferenc is nem magyarországi társuralkodói állásában volt együttalapítója a rendnek. Mint magyarországi társuralkodó, ő is csak a magyar királyi kancellár útján adhatta volna ki az alapszabályokat. Ez alapszabályokban pedig azok kibocsátójaként megnevezi ugyan magát mint római császárt, németországi királyt, lotharingiai és bar-i herceget, toscanai nagyherceget s felsorolja összes többi címeit, de egy szóval sem jelzi, hogy nejének magyarországi társuralkodója, vagy hogy az alapszabályokat e minőségéből kifolyólag adja ki. Lotharingiai Ferenc tehát a Mária Terézia-rend együttalapításában mint magyarországi társuralkodó nem vett részt.

De nem vett részt abban mint római császár és német-országi király sem. Ehhez az kellett volna, hogy az ő tényénél a német birodalom illetékes tényezője (a mainzi érsek, mint Németország főkancellárja, vagy az ő Bécsben székelő helyettese, a birodalmi alkancellár, a »Reichs-Vizekanzler«¹⁹) is közreműködjék; ilyen közreműködés pedig (ha csak a miniszteri konferenciákon ez utóbbi nem volt jelen) úgy látszik, nem történt. De ettől el is tekintve, kétségtelen, hogy bár az osztrák háznak akkor katonailag már egységesen szervezett hadseregét 1745 óta ismét császári-nak jelezték, az nem volt német birodalmi hadsereg és hogy e rend nem a német birodalmi, teljesen jelentéktelen hadseregben teljesített, hanem az osztrák háznak tekintett hadseregben teljesített tények jutalmazására alapított, amint ez az alapszabályok fent ismertetett 31. pontjában megszabott avatási formulából és abból is kitűnik, hogy a rend jogi jellegét legszembetűnőbben kifejezésre juttató rendjelvény nem a német birodalmi császári jelvényt, a német kékfehér sást és a fekete-sárga színeket, hanem — mint láttuk — az osztrák főhercegségnek területi jelvényét, a fehér pólyás vörös mezőt és az osztrák főhercegségi színeket tünteti fel.

Hogy Lotharingiai Ferenc milyen minőségben és jögon vett részt a rend együttes alapításában, arra nagyon egyszerűen meg lehet felelni, ha figyelembe vesszük, hogy Lotharingiai Ferenc nemcsak Magyarországon volt társuralkodója Mária Teréziának, hanem az osztrák tartományokban, »Ausztriában« is (»Mitregente«, ott már Mária Terézia intézkedése s nem választás alapján) s hogy amint Mária Terézia osztrák főhercegi hatalma alapján volt alapítója a rendnek, férje, mint ilyennek társuralkodója lehetett együtthalapító és épen ezért adhata ki az alapszabályokat a házi-, udvari- és államkancellária, mint osztrák főhercegi szerv útján.

Amily mértékben és alapon tekinthette pedig magát Mária Terézia összes birtokaira kiterjedő egységes ha-

talmú uralkodónak, ép oly mértékben járhatott el férje is, mint az ő társuralkodója.

De a rend ebből folyólag is legfeljebb csak osztrák és magyar közös jellegűnek volt minősíthető.

E mellett azonban figyelembe kell venni az alapszabályok 2. pontjának ama rendelkezését, amely szerint a nagymesterség ő utána mindenkor az osztrák háznak kormányzóját (Regierer-jét) és e ház összes országainak uralkodóját (Beherrscher-jét) illesse. E megkülönböztetés arra is látszik mutatni, hogy e kettős minőség nála még nem esett össze, miután ő még nem volt az osztrák ház országainak uralkodója (Beherrscher-je), de az osztrák háznak mint családjogi közületnek kormányzója, Regierer-je volt. Ő ugyan nem volt születésénél fogva osztrák főherceg, nem is birta öröklés alapján az osztrák főhercegi uralkodói hatalmat, de mint Mária Terézia férjét s tőle származó gyermekeinek atyját családjában a családfői hatalom megillette.²⁰ Az osztrák főhercegi ház pedig családjogilag akkor másból, mint e családból nem állott s épen ez által vált az eredetileg Lotharingiai ház ez ága Habsburg-Lotharingiai házzá.

Hogy pedig Lotharingiai Ferenc e családban nejjével szemben is családfői jogokat gyakorolhasson, azt 1757-ben már az sem akadályozhatta, hogy neje szuverén király volt, mert az ő rangja és állása akkor már szintén szuverén és külsőleg magasabb volt, mint Mária Teréziáé.

Ő tehát e minőségben is együtthalapítója volt a rendnek.

Lotharingiai Ferencnek az együtthalapításban e minőségben való részvéte, valamint az alapszabályok 2. pontjának ama rendelkezése, hogy a nagymester a főhercegi ház feje, végül a 31. pontban megállapított fent ismertetett avatási formula, melyben jellemző, hogy a háznak (melyeknek?) védelmét csak a főhercegi ház szolgálatát követő kötelezettségül jelöli meg, a rendnek dinasztikus jellegét is adnak. Ez különben már abból is következik, hogy a

¹⁹ 1757-ben gr. Colloredo Rudolf.

²⁰ L. e tekintetben: *Arneth A. Geschichte Maria Theresias*, VII. k. 253. lap.

rend kancellárja az alapszabályok szerint a házi és udvari kancellár. Petrichevich ezredes könyvének az a felfogása tehát, hogy e rend nem volt dinasztikus jellegű (46. lap), szintén téves.

A Mária Terézia-rend együttes alapításában e szerint Mária Terézia mint az osztrák főhercegi ház birtokainak tényleg egységes hatalmú uralkodója, férje, Lotharingiai Ferenc pedig mint az ő társuralkodója és mint az egységes hatalmú uralkodóház családfője járt el, s ez együttes ténykedés által olyan rendet alapítottak, melynek jellege elsősorban osztrák főhercegi és dinasztikus volt, de amelyet alapítói olyannak tekintettek, amelynek alapítása az osztrák főherceg uralma alatt álló összes országok egységes hatalmú uralkodói állásából folyik, amelyet tehát, anélkül, hogy erre az akkori magyar alkotmányos törvények kétségtelen alapot nyújtottak volna, Magyarországra is kiterjedőnek tekintettek.

IV.

18. Nem változtatott a rend jogi jellegén a rend számára anyagi jövedelmi forrást létesítő 1764. évi január 31-én kelt u. n. alapító-levél, »Stiftsbrief«, amelynek a rend *megalapítása és jogi jellegének meghatározása szempontjából* a jelzett munka különös jelentőséget tulajdonít, de amelynek ebből a szempontból *semmi jelentősége nincs*.²¹ Ezzel az okirattal Mária Terézia a rend javára alapítványi jellegű vagyont rendelt, tehát egészen magánjogi vonatkozású rendelkezést tett; olyat, amilyent bármely magános ember is tehet s amelyet tett is később épen Petrichevich ezredes könyve szerint 1843-ban Dietrichstein Ferenc József hg. (65. lap). Közjogi vonatkozása az alapítványi vagyont létesítésének csak annyiban volt, amennyiben az végeredményben az országos kincstárak terhére ment. A rend fennállt és adományoztatott eme vagyoni vo-

²¹ Német szövegét közli Petrichevich Gy.: »Emlékirat a Mária Terézia által, az ő magyar királyi szuverénitásától folyólag 1757-ben alapított katonai Mária Terézia-rendről« c. munka, 72.—79. lap.

natkozású intézkedés előtt a rend alapszabályainak 9. pontja értelmében a rend számára juttatott és 48. pontja szerint kezelendő évi járulék mellett, de fennállhatott és adományozható lett volna az 1757. évi megállapítás és 1758. évi szabályozás alapján akkor is, ha külön vagyont és jövedelmi forrást sohasem nyert volna, amint ily vagyont nélkül álltak fenn és adományoztatottak az összes többi rendek. Ebben az esetben az alapszabályoknak a tagok évi járadékára vonatkozó rendelkezései nem érvényesülhettek volna, amint volt idő, midőn vagyont és jövedelem hiányában nem érvényesültek, a rend mégis fennállott és adományozás tárgya volt (1794—1808-ig).

Maga az alapító-levél elsősorban előadja a rendnek mimódon történt megalapítását és azután azt, hogy az uralkodónő a rendpénztár ellátása végett már elrendelte, hogy a kincstárba más felől befolyt megtakarításokból, tehát állami bevételekből bizonyos összeg (2,225.000 frt.) kamatozólag letétbe helyeztessék (ez a rendelkezés már 1763-ban történt az alapító-levél kiadása előtt).

Miután az alapító-levél e már megtörtént tényeket megállapítja, ezeknek következményeként tartalmazza azt az intézkedést, amely a rend tagjait illető járadékoknak és hivatalnokai fizetésének fedezése céljából a jelzett összeget mint örök alapítványt valóban megalapítottnak és a rend részére felajánlottnak (gewidmet) nyilvánítja. Ez tisztán magánjogi természetű alapítványozás. Ezt az alapítványozást királyi-fejedelmi hatalom teljességéből (»aus Königl. Landsfürstlicher Machtvollkommenheit«) megtettnek jelzi az okirat. Petrichevich ezredes az alapító-levél eme kitételét »királyi országló teljhatalomnak« fordítja és kiemeli, hogy »ezt csakis a magyar király mondhatja, mert fel sem tehető, hogy szuverén királyi teljhatalom birtokában egy szuverén, hűbéres, tehát átruházott, kisebb felségjogból t. i. a cseh királyiból kifolyólag alapított legyen összes tisztjei részére ily előkelő intézmény« (40. l.).

Mindenekelőtt ismételni kell, hogy mint láttuk a rendet nem ez a vagyoni jogi alapítvány létesítette, az már akkor meg volt alapítva, fennállott és érvényesült 179

taggal (kik közül ötöt kétszer promoveáltak, egyszer mint kiskereszttest, egyszer mint középkereszttest), másrészt a »königl. landesfürstlicher« jelzőnek ez a fordítása: »királyi országló«, nem helyes, mert az »királyi — tartományfejedelmi«-t jelent, ami hasonló összetétel ahhoz, amilyen volt a »kaiserlich-königlich«, magyarul: »császári-királyi«. Amint ez, ép úgy a »königl. landesfürstlich« szavakkal jelzett hatalom többes minőségű, királyi is, tartományi fejedelmi is. Jelentette pedig a »Landesfürst« megjelölés az osztrák közjogi szóhasználat szerint az egyes osztrák tartományoknak uralkodói minőségét akkor, mikor azokról általában összefoglalva akartak beszélni, tekintet nélkül különös jellegükre; jelentette tehát az osztrák főhercegséget, a styriai, karinthiai, krajnai, sziléziai, brabanti, limburgi, gelderni stb. hercegséget, morva, istriai, antwerpeni, lausitzi örgrófságot, tiroli, görzi, gradiscai grófságot stb.

Miután pedig e mellett a »landesfürstliche Machtvollkommenheit« mellett a jelzett »Stiftsbrief« a »königlich«-t is megemlíti, ez kétségtelenül az akkori magyar királyi mellett a cseh királyit is jelenti; vagyis az a teljhatalom, amelyre az alapító-levél hivatkozik, egyáltalán nemcsak a magyar királyi hatalom, hanem megint csak az osztrák ház összes birtokaira vonatkozó egységesnek tekintett az az uralkodói hatalom, amellyel mint láttuk, a rendet magát is megalapítottak tekintették.

De meg kell jegyezni, hogy arra az uralkodói hatalomteljességre hivatkozni egészen felesleges volt, mert hiszen ilyen alapítványt tenni uralkodói hatalom nélkül minden alattvalónak joga volt, tehát ahhoz nemhogy szuverén, de még szuzerén hatalom sem kellett. Az uralkodói hatalomteljességre hivatkozásnak beleszövése az alapító-levélbe nem más, mint az akkori korra jellemző barokk cifrázat. Ha valahol helye volt ennek a hivatkozásnak, az nem az alapítványozás, hanem az az előbbi uralkodói rendelkezés, mely az alapítványozáshoz szükséges összeget a kincstárból kiutalta, valamint az a rendelkezés, mely ugyanebben az alapító-levélben az előbb tárgyalt alapítvány-rendelést mindjárt követi s amelynek célja annak biztosítása volt,

hogy az alapítványi vagyon a magánjogi természetű alapítványozásnak megfelelően később is mindig rendeltetésére fordíttassék.

Ez már közjogi természetű, az alapítványok feletti felügyeleti joghoz tartozó intézkedés, amely e célból az összes udvari pénzügyi hivataloknak, tehát a magyar királyi kamarának is utasításokat ad.

Ezt az utóbbi rendelkezést szintén nem lehet törvényeink értelmében tett magyar királyi rendelkezésnek tekinteni, mert Mária Terézia kifejezetten császári, királyi és főhercegi pecsét alatt és Kaunitz-Rittberg, mint rendi kancellár útján adta ki, akinek pedig sem ilyen, sem házi, udvari és államkancellári minőségben erre hatásköre nem volt és mert törvényeink világos rendelkezése szerint a magyar királyi kamara mint pénzügyi hatóság semmiféle más udvari hatóságnak nem volt alárendelve s a királytól is csak a magyar királyi kancellária útján nyerhetett utasításokat.

Ez alapító-levél kibocsátásánál tehát történtek magyar közjogi szempontból hibák — amilyenek akkor elég sűrűn történtek —, de a hibák nem abban állottak, amiben azokat a fentjelzett munka találja, hogy az osztrák házat, a szóban forgó államkancellárt, a központi pénzügyi hatóságokat nem magyar királyi háznak és hatóságoknak jelezték, hanem abban, hogy e lényegileg idegen hatóságok Magyarország ügyeiben törvény ellenére eljárak és azoknak működése Magyarországra is kiterjedt.

19. A rend eredeti viszonyán és jellegén a későbbi intézkedések nem változtattak 1867-ig, csak annyiban, amennyiben az osztrák császári címnek felvétele folytán az, ami addig osztrák főhercegi volt, osztrák császári lett s az osztrák császári címet és az ebből folyó államhatalmi jogosítványokat Magyarországra még inkább kiterjedőnek tekintették, mint előbb az osztrák főhercegi hatalmat.

A Mária Terézia-rend alapszabályainak 1758-iki megállapításához hasonló módon történt azoknak módosítása 1810-ben ugyancsak december 12-én. E módosítás is, miután a rend kancellári állása 1790 óta nem volt betöltve, a rend akkori kancellárhelyettesének és kincstárnokának, br.

Spielmann Antalnak, aki különben a házi, udvari és államkancelláriának volt udvari tanácsosa, útján adta ki I. Ferenc osztrák császár, aláírva még előadóként »Ő Császári és Királyi Apostoli Felségének saját parancsolatjára« Hudelist József, ugyanezen hatóság másik udvari tanácsosa által.²²

Erősen domborodott ki a rendnek osztrák és császári volta az osztrák abszolutizmus idejében 1849-től 1867-ig és pedig különösen 1857-ben, a rend százéves fennállásának ünnepélyén, amikor a hivatalos nyilatkozatokban és színházi díszelőadáson másról sem volt szó a renddel kapcsolatban, mint Ausztriáról és a császárról és amidőn a rend alapítását megjelenítő élőképből egyetlen mozzanat sem jelezte azt, hogy Mária Terézia magyar királyként mint magyar rendet alapította volna.²³

Ebbe az időbe esik 42 oly egyénnek a rendi tagsággal való kitüntetése (36 osztráknak és magyarnak, 5 oroszoknak és 1 szerbnek), akik a 48/49. évi magyar szabadságharc elnyomása végett folytatott küzdelemben vettek részt; köztük Jellachichnak, Haynaunak, Hentzinek stb.

Ez persze még nem zárna ki, hogy e rend magyar rendként alapított, mint a Szent István-rend, de tanúsítja, hogy soha senkinek sem jutott eszébe azt ilyenek tekinteni. Arról pedig, hogy a Szent István-rend száz éves fennállása alkalmából 1864-ben ilyen ünnepség tartatott volna még úgyis, hogy azt átminősítsék osztrák császárivá, a krónika úgy látszik nem tud.

Talán mondani sem kell, hogy a rendnek kancellárjai s többi tisztviselői kezdettől fogva ez időig mind osztrákok voltak, köztük csehek is, mint p. o. Wratislaw kancellár 1862-től 1867-ig; de egyetlen magyar sem (az álmagyarkat, mint Metternich hg., nem számítva).

Ez a körülmény sem azt bizonyítja, hogy a rendet Mária Terézia mint magyar rendet alapította és hogy az jogilag magyar rend lett volna, mint a Szent István-rend, mert ennél kancellárja és többi tisztviselői (főpapja az esztergomi érsek) mindig magyarok voltak.

²² Kassács: i. m. 104.—114. lap.

²³ Lukeš: Militärischer Maria Theresien Orden; Bécs, 1890. A Hirtenfeld-féle munkának folytatása; 8.—18. lap.

20. 1867-ben Magyarország s az osztrák tartományok jogi viszonyában az a változás következett be, hogy azon ügyek egy részét, amelyeket eddig ténylegesen az osztrák császárság egységes ügyeként osztrák császári hatóságok intézték, az 1867: XII. t.-c. Magyarország és az osztrák tartományok közös ügyeként ismerte el és hogy ezeknek elintézésére hivatott szerveket a két állam közös szerveinek minősítette. Így az 1848-ig fennállott házi, udvari és államkancellár, akinek helyébe 1848-ban a császári ház és külügyek minisztere lépett, közös külügyminisztere lett a két államnak. 1868-ban pedig a november 14-iki kézirat az »Ausztria császára« címet olyképp határozta meg, hogy abba Magyarország és társországai többé belefoglalhatók nem voltak. A két állam jogviszonyának 1867. és 1868. évi eme szabályozása a Mária Terézia-rend jogi jellegére is kihatott.

A Mária Terézia-rendről külön intézkedés ugyan nem történt. Azonban e rend kettős alapon szintén olyanak tekintendő, mint amely, ha eddig még nem volt az, a két állam közös intézményévé vált.

Először azon az alapon, hogy a rend kancellárja az alapszabályok szerint mindig a házi, udvari és államkancellár,²⁴ akinek helyébe 1848-ban az osztrák külügyminiszter lépett, ez pedig az 1867: XII. t.-c. folytán közös külügyminiszter lett, aki többé sem az egyik, sem a másik állam nem közös ügyeit nem vihette s azokra befolyást nem gyakorolhatott.

A másik körülmény, amelyenél fogva e rend közös intézménynek volt tekinthető, az 1867: XII. t.-c. 14. §-a, mely kimondja, hogy az egész hadsereg kiegészítő részét képező magyar hadsereg tagjainak magyarországi polgári vi-

²⁴ Ennek dacára előfordult, hogy más töltötte be a rend kancellárjának az állását, így 1794-től 1801-ig, midőn gr. Lacy, a haditanács elnöke és 1862-től 1867-ig, midőn gr. Wratislaw tábornagy, az Arcière, kizárólag osztrák császári testőrség főkapitánya volt a rend kancellárja, s 1848 után is 1859-ig Metternich hg. töltötte be ez állást, midőn már nem volt államkancellár, és gr. Beust csak 1870-től, tehát majdnem külügyministerségének végétől 1885-ig volt rendi kancellár; utána pedig a rend kancellári állását mindig külön kinevezés alapján magasrangú tábornokokkal töltötték be. (L. Lukeš: i. m. 49. lap.)

szonyai, jogai és kötelezettségei felett, melyek nem a katonai szolgálatra vonatkoznak, a magyar törvényhozás és kormányzat fog intézkedni; ebből a contrario következett, hogy a hadsereg tagjainak oly jogai, melyek a katonai szolgálatra vonatkoznak, közös ügyek, habár nem is folynak az egész hadseregnek a törvény 11. §-a alapján közös üggyé minősült egységes vezérletéből, vezényletéből és belső szervezetéből. A Mária Terézia-rend pedig valóban oly intézmény volt, mely a hadsereg tagjainak a katonai szolgálatra vonatkozó viszonyait, jogait és kötelezettségeit érintette.

Ezen az alapon tehát a Mária Terézia rend 1867. óta a két állam közös intézményévé minősült s annak adományozása, amennyiben az uralkodói jogkörből folyt, a pragmatika szankcióból származtatott közös ügyek közé tartozott.

Most már azután találkozunk a rend tisztviselői között — szórványosan — magyarral is, de a kancellári tisztet azután is mindig osztrák töltötte be, bár Beust utóda a külügyminiszteri székhelyben, akinek a rend alapszabályai értelmében a rend kancellárjának kellett volna lennie s aki pedig igazi magyar is, tábornok is volt, t. i. id. gr. Andrássy Gyula, nem nyerte meg e tisztet.

21. A rend alapszabályainak 1878. évi október 21-én Gödöllőn kelt rendelkezéssel következett be újabb módosítása. Ez nemcsak magyar királyi, hanem egészen kétségtelenül császári és királyi rendelkezés volt, mely az 1810. évi alapszabálypótlást hatályon kívül helyezte és az adományozás körüli eljárást, valamint a tagok évi járadékait újonnan szabályozta. E rendelet írja elő bevezetésének ötödik bekezdésében, hogy az 1758. évi december 12-iki alapszabályokat és azoknak emez 1878. évi módosítását, a hadsereg szolgálati szabályzatához függelékképp fel kell venni és ezen az alapon kerültek azok a közös hadsereg »Dienstreglement«-jába s a magyar honvédségnek ezzel azonos s bizonyára az osztrák »Landwehr«-nek is a szolgálati szabályzatába. Természetesen abból, hogy a magyar honvédség szolgálati szabályzatába is belekerültek, még nem lehet azt követke-

zetni, hogy az magyar rend volt, mert hiszen éppen olyan jogcímen osztrák is volt.

Az alapszabályok eredeti szövegét azonban e szabályzatba némileg megváltoztatva vették fel, amennyiben a 36. pont most már nem a lovagi minőség elnyeréséről, hanem a »nemesség« elnyeréséről szól s különbséget tesz az osztrák vagy magyar nemesi rendbe való emeltetésről aszerint, amint az illető az osztrák vagy a magyar államkötelékbe tartozik. Ugyanígy különböztet a 37. pont az osztrák és magyar báróság adományozása iránti folyamodásról, amely megkülönböztetés az eredeti szövegben nem volt bent.

A változtatás kétségtelenül a két állam közjogi viszonya újabb szabályozásának következménye s ennél fogva a rendelkezés szabatosabbá lett, bár az eredeti szövegnek ily utólagos megváltoztatása, miután úgy tünteti fel, mintha eredetileg is így szólt volna, nem kifogástalan. Az azután, hogy a magyar nemesség valamely közös szerv ily általános intézkedése és nem megkoronázott magyar király által szokásos formában kiadott privilégium alapján a magyar közjog értelmében érvényesen megszerzettnek volt-e tekinthető, más kérdés, amellyel azonban itt most részletesen nem foglalkozhatunk.

Az az 1886. február 11-én történt uralkodói rendelkezés, amely elrendelte, hogy az elhalt rendtagok jelvényei a hadsereg múzeumban helyeztetnek el, szintén a rend közös voltát bizonyítja, mert ha az magyar lett volna, nem a közös intézményt képező hadsereg múzeumban, hanem a magyar nemzeti múzeumban helyezték volna el.

22. Habár a rend most már közösnek volt tekinthető, az, ami e rendnél a legjellemzőbb volt, t. i. a rendi tagság külső jelvénye jellegében mégis maradt egész végig olyan, amilyenné alapításakor megállapított, t. i. *határozottan és kifejezetten osztrák*. Ebben is egyforma volt a többi közös intézményekkel, amelyeknek jelvényei és címerei egészen 1915-ig a kiegyezéssel ellentétben olyanok maradtak, amelyek osztrákoknak voltak tekintendők oly értelemben, hogy az osztrákban a magyar is bentértetett. Csak 1915-ben kö-

vetkezett be e címereknek és jelvényeknek a közjogi viszonytal megegyező rendezése,²⁵ a Mária Terézia-rend jelvényének ilyen megfelelő átalakítása azonban akkor elmaradt, kétségtelenül annál a sajátosságos kétértelműségnél fogva, amely e jelvénynek jelentősége, illetve jellege tekintetében fennállott²⁶ és amelynél fogva e jelvény mint az uralkodóház egyik jelvénye volt feltűntethető, amely közügyi intézmények jelzésére is alkalmazható, noha az uralkodóház hivatalos nemzetségi címe még más alkatrészeket is tartalmazott, tehát más volt és noha a rend alapszabályai e címet határozottan »főhercegi«, tehát területi s nem nemzeti címerként jelölik meg, amelynek közügyi jelvényként használata e szerint nem volt elfogadható.

23. A rend jellege tekintetében még csak az előhivatkozott munkának azzal az állításával kell foglalkozni, amely szerint a rend nem vált közös intézménnyé, hanem megmaradt a magyar és az osztrák állam egész haderejének jutalmazására szánt *önkormányzati joggal bíró intézménynek* (47. lap).

Bizonyos önkormányzati joga, amit azonban helyesen másnak kell minősíteni, kétségtelenül volt a Mária Terézia-rendnek; azonban ez nem zárta ki azt, hogy az közös intézmény legyen. Hiszen p. o. az Osztrák-Magyar Bank sokkal nagyobb mértékben bírt önkormányzattal, mégis a két állam közös intézménye volt, igaz, hogy más alapon.

A Mária Terézia-rendet annyiban mondhatjuk önkormányzati joggal bírónak, amennyiben úgy, mint a többi hasonlóan alapított rendeket, a magyar Szent István-rendet, az osztrák Lipót-, Vaskorona- stb. rendet alapítóik mint megfelelő szervezettel — nagymesterrel, kancellárral, kincstárnokkal, jegyzővel, esetleg káptalannal — bíró testületet alapították és szabályozták, amelyekben azonban a tagok-

²⁵ A haditengerészeti lobogó kivételével, melynek új rendezése közjogi szempontból nem volt egészen kifogástalan.

²⁶ E két, sőt többértelműségből származó nehézségeket volt alkalma tapasztalni e sorok írójának akkor, mikor a közügyi jelvények rendezése céljából a magyar kormány által 1912-ben kiküldött bizottság tagja és előadójaként működött.

nak határozati joguk sem a testület kiegészítése, sem ügyeiknek vitele és szerveiknek megalkotása tekintetében nem volt.

A Mária Terézia-rend is bírt u. n. káptalannal, amely az alapszabályok 18. pontja értelmében a hadseregnél jelenlévő összes tagoknak, vagy a körülményekhez képest kevesebbnek, de lehetőleg legalább hatnak gyülekezete volt. Elnökét a nagymester nevezte ki. Rendeltetése ennek a káptalan nevű gyülekezetnek az alapszabályok 19–31. pontjai értelmében abból állott, hogy megvizsgálja, vajjon ama hadi érdemek, amelyek alapjául szolgálnak a rendbe való felvételnek és azok bizonyítékai meg vannak-e és hogy ennek alapján egyenkénti szavazással az elhatározás céljából a nagymester számára javaslatot tegyen, illetve véleményt mondjon. E vélemény tárgyában határozati joga az alapszabályok 25., 27., 29., 30. és 31. pontjai értelmében kizárólag a nagymesternek volt, amit többek között az alapszabályok 27. pontjának következő szavai így fejeznek ki: »Mi mint nagymester a végső határozatot egyedül *Magunknak tartjuk főt*, a káptalan pedig csak az *előkészítésre való és semmit sem határozhat el.* (»Wir Uns als Grossmeister den endlichen Ausspruch allein vorbehalten, das Capitel hingegen nur zu dessen Vorbereitung dienen und nichts zu entscheiden hat«.)

A káptalan meghallgatása és javaslatának kikérése azonban a nagymester számára nem volt kötelező és számos (396) esetben megtörtént, hogy a rendi tagságot az uralkodók a káptalan összehívása és meghallgatása nélkül — *motu proprio* — adományozták.

A Mária Terézia-rendnél is tehát épp úgy, mint a többi rendnél a rend kiegészítése és szervezetének megalkotása, amely által ügyeinek vitele történt, kizárólag a nagymestereknek jogkörébe esett, kik mindig az alapító uralkodók és utódaik voltak. Ennélfogva, valamint annál fogva, hogy ezeket a rendeket az uralkodók e minőségükből kifolyóan oly érdemek jutalmazása vagy oly események megörökítése végett alapították, amelyeknek megjutalmazása máskülönben az uralkodói jogkörbe tartozott, a rendi

tagság adományozásának elhatározása az uralkodói jogkör gyakorlása is volt, ami a miniszteri felelősség érvényesülése után abban jutott kifejezésre — legalább Magyarországon —, hogy annak az 1848: III. t.-c. értelmében miniszteri előterjesztésre és ellenjegyzés mellett kellett történnie.

Az osztrák 1867. évi december hó 21-iki azon alaptörvény értelmében is, mely a kormányzati és végrehajtó hatalom gyakorlásáról szól (R. G. Bl. 145. sz.) annak 4. cikke szerint a rendek adományozása a császárt illeti, tehát uralkodói jogkör. Ugyanígy rendelkeztek már az 1848. évi áprilisi (u. n. Pillersdorf-féle) és az 1849. évi márciusi alkotmányok.²⁷

E rendek tehát a szó igazi értelmében vett önkormányzati joggal nem bírtak és bár megkülönböztetett szervezetük volt, a szervezet mégis az állam hatalmi szervezetével a legszorosabb kapcsolatban állott, amennyiben kiegészítésük és életük teljesen az államhatalmi szervezet fejétől függött. Saját külön szervezetük csak arra szolgált, hogy az államfő hatalmi intézkedését foganatosítsák, esetleg bizonyos mértékig előkészítsék.

Amíg az ilyen értelemben megkülönböztetett — ha úgy tetszik: önkormányzati joggal bíró — szervezetként a Szent István-rend a magyar állam fejével, a Lipót-rend, Vaskorona-rend és a Ferenc József-rend az osztrák állam fejével volt szoros kapcsolatban, addig a Mária Terézia-rendet — mint láttuk — olyanná kell minősíteni, mely 1867 óta a két államnak személyében azonos, a közös ügyekben egységes intézkedési joggal bíró uralkodójával állott ugyanolyan

²⁷ L. Bernatzik: Die österreichischen Verfassungsgesetze, 2-te Aufl. 436., 104., 152. l.

Igaz, hogy a rendek jellege tekintetében fennállott zavaros fel-fogás folytán a rendjelek adományozása és alapítása körül ép úgy, mint a titkos tanácsosság tekintetében sok közjogi visszasság állott fenn. Ilyen volt, hogy magyar miniszteri ellenjegyzés mellett osztrák rendjel (Lipót, Vaskorona, Ferenc József) is adományoztatott, s viszont az uralkodó osztrák császári minőségben a magyar Szent István-rendet is adományozta; ennek folytán előfordult, hogy a magyar állam érdekében (esetleg osztrák érdekekkel szemben) tett szolgálatokat osztrák renddel, s viszont jutalmazták. Ennek oka volt, hogy a rendek intézményét általában közösnek tekintették, pedig nem volt mind közösnek tekinthető.

kapcsolatban és a rend tagjai közé való felvétel ily közös intézkedéssel gyakorolható osztrák császári és magyar királyi jogosítvány volt.

A Mária Terézia-rendnek az uralkodói jogosítványokkal való kapcsolata különösen kitűnik az 1878. évi október 21-iki alapszabálymódosításból, amely a közös hadsereg és a két honvédség szolgálati szabályzatához csatolva olyan rendelkezéseket is tartalmaz (p. o. C. 1., 2., 6., 7. pontok), amelyek nemcsak a rend tagjaira és abba magokat felvételre kívánókra, hanem a haderő többi tagjaira is szabályt képeztek.

24. Nem érinti ugyan a rend közjogi jellegét annak megállapítása, hogy a rendnek fennállása óta hány magyar és hány osztrák tagja volt, de mégis világot vet arra, hogy a rend és annak adományozása e szempontból milyen irányú és milyen szellemű volt.

Pielsticker altábornagynak, a rend 1887-ben kinevezett kincstárnokának 1890-ben készített kimutatása szerint a rend belföldi (vagyis az osztráknak tekintett hadseregben szolgáló) tagjainak száma 946 volt, mely szám a világháborúig nem változott.²⁸

Megállapításom szerint²⁹ ezek között 163 magyar és 783 osztrák (s más német, továbbá olasz, francia, ír stb.) volt, a magyarok közé számítva a honosság alapján a horvátokat és szerb stb. határőr- (»granicár») tiszteket, p. o. Jellachichot stb. is (összesen 43-at), de nem számítva természetesen ama honfiúsított álmagyarokat.

Az osztrákok s egyebek arányszáma ezek szerint 83%, a magyaroké 17%, a horvátok stb. nélkül 12%. Valóban nem lehet azt mondani, hogy ez az arány a rendnek magyar jellegét adott!

Meg kell azt is állapítanom, hogy az összes magyar közjogászok csak a Szent István-rendet tekintették magyar rendnek; a Mária Terézia-rendet a legtöbb nem magyar eredetű rendnek minősítette, s csak egyesek állapították meg közös voltát.

²⁸ Lukeš: i. m. 536. lap.

²⁹ Hirtenfeld és Lukeš i. munkáiban közölt életrajzi adatok alapján.

V.

25. Az előadottak után, melyeknek célja tisztázni azt a kérdést, hogy milyen jellege volt a Mária Terézia-rendnek alapításánál fogva és a következő fejlemények folytán, felmerül a kérdés, hogy fennáll-e jelenleg a rend, illetve fennáll-e további adományozásának és érvényesülésének lehetőség.

E tekintetben kétféle álláspontból lehet kiindulni. Egyik az, amely az Ausztriában és Magyarországon jelenleg fennálló állami rendnek nem ismeri el a jogosságát és az osztrák házat mint olyat jelenleg is uralkodó dinasztának, fejét osztrák császárnak és magyar királynak tekint. Ezen az alapon a kérdés megoldása elméletileg semmi nehézségre nem ad okot. Mert e felfogás mellett semmi jogi akadály nincs annak, hogy a rend eddigi tagjaiból a káptalan összeüljön, a tagságra vonatkozó igényeket megvizsgálja, a jelzett uralkodó ház fejének, akit e felfogás osztrák császárnak és magyar királynak tekint, mint a rend nagymesterének javaslatot tegyen és ő mint nagymester e javaslat alapján a rendi tagságot adományozza. Nyilván ezen az alapon állott I., illetve IV. Károly volt császár és király 1919. évi március 23-án kelt amaz — ellenjegyzés nélküli — rendelkezése, mely a nagymesteri feladatokban való részleges helyettesítéssel a rend kancellárját (akkor gr. Conrad) bízta meg és amelyet Petrichevich ezredes könyve közöl (79. lap). E rendelkezésben a volt uralkodó ugyan a rend érdekeinek és tagjai alapítványjogi igényeinek állandó megővését a rend kancellárjára bízta, de a rendi tagság adományozásának joga továbbra is ön maga számára fenntartottnak jelentkezik.

Az ez alapon történt adományozás gyakorlati érvényesülésnek azonban természetesen meg volnának az akadályai, mert kétségtelen, hogy ezt a fennálló állami rend alapján a két állam egyikében sem lehetne érvényesnek tekinteni, a megadományozottak ez alapon semmiféle államilag oltalomban részesülő jogot nem élvezhetnének s a rend

javára rendelt vagyomból, amennyiben az a két állam, vagy egyikének rendelkezése alatt áll, nem volnának megadhatók nekik a rend alapszabályai szerinti járadékok.

Meg kell állapítani, hogy Petrichevich György ezredes előjelzett munkája, valamint a magyar minisztertanácsnak abban ismertetett 1931. szeptember 29-én tartott üléséből tett felterjesztése nem ezen az állásponton áll, bár az előbbi a fent közölt rendelkezést Magyarországon törvényerővel (?) bírónak nyilvánítja (53. lap). Természetes, hogy a minisztertanács ezen az alapon nem állhatott, mert ez saját létalapjának megtagadása lett volna.

26. A másik álláspont az, amely elismeri a két államban ma fennálló jogrendet; különösen Magyarországon az 1920. I. t.-c-ket és annak alapján megalkotott törvények érvényét és kötelező erejét. Ez álláspont alapján az előadottak figyelembevételével nézetem szerint a kérdést közjogilag helyesen csak a következőképp lehet megoldani:

Két körülményt kell e tekintetben figyelembe venni.

Az egyik az, hogy a rendi alapszabályok a rend nagynagymesterségét az ú. n. osztrák ház összes országainak uralkodói állásával kapcsolják össze; a másik pedig az, hogy a Mária Terézia-rend kétségtelenül közös intézmény volt.

Az alapszabályoknak az a rendelkezése, hogy az osztrák főhercegi ház összes országainak uralkodója legyen a nagymester, természetesen nem jelenti azt, hogy a nagymesterségnek feltétele a szóban forgó országok hiánytalan és csonkítatlan birtoklása. De azt jelenti, hogy a jelzett országokból és első sorban azokból, amelyek az osztrák ház és az osztrák főhercegség létének alapjául szolgáltak, megalkotott *állami kapcsolatot jenuálljon* s hogy ez állami kapcsolatnak uralkodója legyen, vagyis *monarchikus államformával bírjon*.

Az állami kapcsolatot, melyet a rend alapítója, Mária Terézia és azután az osztrák közjogi felfogás is hosszú időn át egységes »monarchiának« tekintett, az 1867. évi rendezés értelmében a magyar közjogi felfogás szerint *két államnak kapcsolata volt*, s ennek uralkodója nem egységes, hanem *kettős uralkodói minőséggel* bírt. A nagymesterségnek fel-

tétele tehát e kettős uralkodói minőség, az osztrák császári és magyar királyi volt.

Miután a nagymesterség e kettős uralkodói minőséghez volt kapcsolva, abból következett, hogy mihelyt e kettős uralkodói minőség megszűnik, akár az által, hogy az uralkodói állás a két állam bármelyikében megszűnik, akár az által, hogy a két állam elválik egymástól, a kettős uralkodói álláshoz kötött nagymesterség lehetősége is megszűnik.

E két eshetőségnek pedig mindegyike elkövetkezett, az egyik az által, hogy az az állam, amely épen az osztrák ház és főhercegség, majd császárság létének alapja volt, Ausztria, köztársasággá vált, a másik pedig az által, hogy a közösség megszűntét Magyarország is törvényileg kimondta.

Ha pedig arról egyáltalán lehetne szó, hogy megszűnévén a két állam közül az egyikben az uralkodói állás, az addig közös rend nagymestersége marad a másik állam uralkodói állásához kapcsolva, akkor az már nem ugyanaz a nagymesterség volna és annak adományozási jogán már nem ugyanaz a rend állna fenn, mert hiszen nyilvánvaló, hogy az ily rend nem bírna azzal a jelleggel és rendeltetéssel, amellyel az eredetileg alapított Mária Terézia-rend bírt.

A közös uralkodói minőséggel kapcsolatos rendi nagymesterség jogköréhez tartozott tagságadományozási jog megszűntével annak lehetősége is megszűnt, hogy a rendi tagságot a közösség megszűnése óta más adományozza. Sem a fennállott közös rendnek alapszabály szerinti káptalanja, sem a többször idézett könyv felfogása szerint magyarként fennmaradt rendnek önmagától megalakult káptalanja ily joggal nem bírt; de nem bírt ily joggal a rend kancellárja sem néhai Károly császár és királynak Eckartsauban 1919. március 23-án kelt, a jelzett könyvben közölt intézkedése alapján.

Ez intézkedéssel ugyanis Károly császár és király mint nagymester csupán a rend érdekeinek és tagjai alapítványjogi igényeinek állandó megóvása tekintetében bízta meg a rend kancellárját az ő helyettesítésével, de a nagymester-

nek a rendi tagság adományozására vonatkozó alapszabályszerű kizárólagos jogát nem ruházta rá.

Ez magától értődő is volt, mert a rendi tagsággal olyan jogok is járnak, amelyekkel való felruházás kizárólagos uralkodói jogkör, felségjog, melyeket tehát az uralkodó, még ha akarná is, nem ruházhatna át másra, legalább a magyar közjog szerint.

Ami pedig a káptalant illeti, kétségtelen, hogy annak tagságadományozási joga az alapszabályok értelmében nem volt és nem lenne akkor sem, ha a rend nem szűnt volna meg.

27. A fentiekben többször idézett munka az itt kifejtettekkel szemben azt az álláspontot foglalja el, hogy miután az osztrák-magyar monarchia felbomlott s az osztrák ház összes királyságaiból és országaiból csak Csonkamagyarország maradt meg s miután így teljesen az az eset állott be, mint a múltban a Habsburg-ház belga-holland és olasz tartományai elvesztésekor, ennél fogva a rend egyedül a magyar apostoli királyság jogos és törvényes tulajdona, mint amely egyedül tartotta meg az ősi királyság intézményét (50., 51. l.).

Miután továbbá a magyar alkotmányban beállott ideiglenes változás folytán a királyi hatalom szünetel, eme szünetelés idejére a magyar koronához kötött nagymesteri jogok és kötelek átvitt hatáskörben a jelenlegi magyar államfőt, vagyis kormányzót illetik (54. l.).

Ez az álláspont röviden összefoglalva azt jelenti, hogy az egész osztrák-magyar monarchiának folytatása és jogutódja a mai csonka Magyarország. Hogy ez az álláspont más téren is érvényesítve micsoda aggályos következményekkel járhat Csonkamagyarországra, arra elég csak rámutatni. De ezektől azért nem kell tartani, mert ez az álláspont — szerencsére — kettős hibában szenved és ezért jogilag tarthatatlan.

Az egyik hiba az az állítás, hogy az osztrák ház összes királyságaiból és országaiból csak Csonkamagyarország maradt meg változatlanul. Ez nem áll, mert az osztrák ház összes királyságainak és országainak jogilag kifogásolható fogalma

helyébe, mint láttuk, legalább 1867 óta az osztrák-magyar monarchia két államának fogalma lépett, ez pedig jelentette magyar közjogi felfogás szerint Ausztriának és Magyarországnak mint két államnak személyileg azonos uralkodó alatti kapcsolatát. Ez a kapcsolat, az osztrák-magyar monarchia felbomlott s annak folytatása nincs, de *a két állam, amely alkotja, fennmaradt*, bár mind a kettő csonkán s így mind a kettő nagyon is megváltozva. Az osztrák-magyar monarchiából tehát nemcsak Magyarország maradt meg mint állam, hanem Ausztria is. Ennélfogva a Cseh-Tótországhoz, Romániához, Jugoszláviához csatolt területekre nézve lehet azt állítani, hogy azokra nézve ugyanaz az eset állott be, mint régebben a belga-holland és olasz tartományokra, de Ausztriára, amely az osztrák ház legösibb országaiból áll jelenleg is és amely a régi Ausztriának mint államnak, bár megcsonkítottan és más államformában, de mégis folytatása és nem új állam, amint azt a nemzetközi élet, elsősorban a st.-germaini szerződés megállapította, — akár vallják ezt az osztrákok magok, akár nem — ez az összehasonlítás nem talál.

Ausztria tehát igenis megmaradt a Monarchiából mint állam, ép úgy, mint megmaradt Magyarország. Az a változás pedig, ami Ausztriában az államformában beállott, az nem csak Ausztriában tette szükségessé a Mária Terézia-rend megszűnésének kinyilvánítását, hanem az uralkodói közösség lehetőségének megszűnése folytán Magyarországon is.

A másik hiba a fent jelzett álláspontban éppen az az állítás, hogy a rend nagymesteri állása a magyar koronához volt kötve. *Nem a magyar koronához* volt kötve; kötve volt első sorban az osztrák koronához és azután a magyar koronához is, vagyis Ausztria és Magyarország *együttes uralkodói* állásához s ha ezek közül valamelyikhez különösebben volt kötve, akkor ez nem a magyar korona, hanem az osztrák főhercegség és ennek folytatása: az osztrák császárság, amire a rend jelvénye a leghatározottabban utal és amint ezt a rend fennállásának százéves ünnepélye is mutatta. Megszűnván pedig a ma is Ausztriát képező országok

és Magyarország feletti együttes uralkodói állás és megszűnván az osztrák császárság, a közös nagymesterség lehetőség is feltétlenül megszűnt és azt nem lehet egyoldalulag a magyar királyság számára mintegy eltulajdonítani.

A Szent István-rend nagymestersége igenis a magyar koronához volt kötve; ahhoz az osztrák főhercegségnek és császárságnak jogilag semmi köze nem volt, az tehát nem szűnt meg, és annak, hogy a Szent István-rend fenntartása kimondassék és tovább is adományozhatóvá tétessék, nézetem szerint semmi jogi akadálya nincs. De a Szent István-rend és a Mária Terézia-rend jogi jellege között, mint láttuk, óriási különbség van.

A többször idézett munka abból is következteti, hogy a nagymesteri jogok ma Magyarországon az 1920: I. t. c. alapján gyakorolhatók, hogy az alapszabályokban a mai előre nem sejtett helyzet esetére nincs intézkedés (54. lap). Ám ebből is éppen az ellenkező következik. Az alapszabályok a mai helyzetről azért nem intézkedtek, mert azt nem feltételezték; vagyis mert feltételezték az osztrák ház ú. n. örökös királyságainak és országainak a fentjelzett értelemben való örökké együttes birtoklását és erre a feltételezésre alapították a rend létezését. Mihelyt tehát a rend létezésének alapját képező feltételezés megszűnt, meg kellett szűnie magának a rendnek is.

Az a körülmény, hogy a rend alapszabályai ma is bent vannak Függelékké a honvédségi szolgálati szabályzatban, a kérdés tekintetében nem bír jelentőséggel, mert ez a »Függelék«, mely az 1878. évi rendelkezés alapján került oda és van még most is ott, nem bírt jogalkotó jelleggel, hanem csak tudomásra hozatal módja volt; s ha a rend ettől függetlenül megszűnt, az alapszabályok hiában maradnak bent a szolgálati szabályzatban. Jogerejük akkor már nem lehet.

28. A másik körülmény, melyet a felvetett kérdés megoldásánál figyelembe kell venni, az, hogy Magyarország és Ausztria közötti közjogi kapcsolatnak megszűntével a közös ügyek, az azok intézésére és kielégítésére szolgáló közös szervek és intézmények mint olyanok szintén megszűntek.

Amennyiben az addig közös ügyek között voltak olyanok, amelyek mint állami ügyek e szétosztás után is gondozásra szorultak, annyiban ezek számára a két állam mindegyikében vagy új szerveket kellett létesíteni, vagy az illető ügy gondozását más szervre kellett bízni. Ez történt Magyarországon az által, hogy a közös minisztérium megszűnése következtében az 1920: I. t.-c. külön magyar külügyminiszteri állást szervezett s hogy a közös hadügyminiszter hatáskörébe tartozó teendők természetesen átmentek a magyar honvédelmi miniszter hatáskörébe; a közös diplomáciai és konzulátusi szervezet megszűntével új magyar ilyen szervezetet állítottak fel; a közös hadsereg megszűntével magyar nemzeti hadsereg létesült, mely későbbi intézkedés folytán mint honvédség áll fenn, amely azonban megint nem »a monarchia összes véderejéből változatlanul fennmaradt honvédség«, hanem egészen más alapon, más jelleggel és más célzattal újonnan szervezett fegyveres erő.

Annak természetesen semmi akadálya sem volt, hogy a megszűnt közös minisztériumok és közös külföldi képviseleti szervek tisztviselői, a volt közös hadsereg tagjai, amennyiben magyar állampolgárok voltak, az újonnan felállított vagy hatáskörükben bővült magyar szervezetek és magyar nemzeti hadsereg tagjaiul felvételének és előbbi szolgálatuk is beszámíttassék, de azt mondani, hogy ezután a közös külügyminisztérium mint magyar minisztérium, a közös diplomáciai és konzuli kar mint magyar külképviseleti kar, a közös hadsereg mint magyar hadsereg fenntartatik, azt bizonyára mindenki jogi lehetetlenségnek tartotta volna. Hiszen ez p. o. azt is jelentette volna, hogy a közös hadseregnek minden tagja, tehát az osztrákok is, Magyarország katonájává válnak s hogy e Magyarország számára fenntartott hadsereg az 1915. évben megállapított közösügyi, de ez által már csak magyarrá átminősülő jelvények alatt fog esetleg Ausztria ellen is háborúba menni! Esetleg Nyugatmagyarország megtartása végett osztrákoknak is kellett volna Ausztria ellen harcolni.

Teljesen hasonló jogi lehetetlenség a Mária Terézia-

rendnek, mint magyar rendnek a fenntartása. E rend, mint kifejtettem volt, osztrák közjogi felfogással és tulajdonképp osztrák jelleggel alapított, a további fejlemények folytán közös intézményül volt tekintendő, mely a két állam közös és együttes hadereje tagjainak kitüntetésére és megjutalmazására szolgált és amelynek tagjai mind a két államnak polgárai voltak. Erre az intézményre azt kimondani, hogy az mint magyar intézmény fenntartatik, nem lehet, hiszen ez azt is jelentené, hogy annak összes tagjai e magyarrá átminősített rendnek tagjai maradnak összes jogaikkal és kötelezettségeikkel és ha esetleg Magyarország háborúba keveredik Ausztriával, akkor e rendnek osztrák tagjai kötelezettek lesznek oly állammal szemben, mely hazájuk ellen háborút visel és a magyar állampolgárok és katonák e háborúban vitézségükért kitüntetést nyernek oly jelvénnel, mely az ellenséges államnak címere; mert hiszen a Mária Terézia-rend jelvényén látható címer és színek ma is címere és színe Ausztriának.

És mi történnék akkor, ha az osztrák kormány is, akár a köztársasági, akár az esetleg visszaállítandó monarchiai kormány ugyancsak kimondaná — bizonyára több joggal, mint a magyar —, hogy az osztrák jelvényeket viselő és fennállása idejének legnagyobb részében osztráknak tekintett rendet ők is mint osztrákot fenntartják? Az egymással esetleg háborút viselő nagymesterek ugyanazzal a renddel fogják kitüntetni hazájuk hadseregének tisztjeit?

29. Lehet, hogy az említett miniszteri előterjesztésben jelzett fenntartása a Mária Terézia-rendnek nem ezt akarja jelenteni, hanem csak annak a lehetőségnek fenntartását, hogy a világháborúban magukat kitüntetett katonák ezután is ép úgy megjutalmaztassanak, mint eddig a Mária Terézia-renddel megjutalmaztattak.

Ezt a lehetőséget meg lehet teremteni és pedig a legyszerencsebb módon, nézetem szerint úgy, hogy a magyar államnak arra ma illetékes tényezője olyan önálló magyar katonai rendet alapít, amelynek feltételezései és jelentősége teljesen azonosak a megszűnt Mária Terézia-rendével.

Magyarországnak harci dicsősége régibb, mint

Ausztriáé; a tisztán magyar fegyvereknek régebben voltak győzelmeik, mint a magyarokat is magukban foglaló osztrákoknak és ezeket talán nemzetibb érdekből is vívták, mint a kolini ütközetet; Magyarországnak voltak oly *nemzeti királyaik*, akik személyes hadi tetteikkel is kiváltak, p. o. *Szent László*, »a keresztény lovagkirály vallásos és hősi eszménye, akinek neve harci fohászává lett a Kelettel vívott kemény harcoknak«;³⁰ *Nagy Lajos*, aki a szentszék követeként eljárta patriarka szerint páratlan fejedelem volt abban, hogy nagy hatalommal sok szerénységet egyesített s akit kortársai a vitézek mintaképének tekintettek;³¹ *Mátyás király*, akinek »szemei előtt, idegen országokat hódítva, koronáik megszerzésére törekedve, belső ügyeikbe avatkozva: mindig hazájának érdeke lebegett«.³² A jelzett önálló magyar katonai rend már saját nemzeti multunk megbecsülése szempontjából is legméltóbban e királyok egyikének nevéhez és az általuk vívott ütközetek emlékéhez volna fűzhető. Azt azután ki lehetne mondani, hogy a megszűnt Mária Terézia-rend eddig jogosultan felvett magyar állampolgár tagjai önmaguktól e minden magyar ember szívéhez bizonyára közel álló és nézetem szerint a történelem alapján nagy értékkel bíró magyar rend megfelelő tagjaivá válnak.

Ha azonban bármely szempontból az volna a kívánság, hogy a szóban forgó kitüntetés mégis a Mária Terézia által alapított renddel hozassék kapcsolatba, a kérdést közjogilag helyesen akkor is másként kellene megoldani. Meg lehetne oldani olyképp, hogy az e tekintetben már megtett intézkedéseket csak utólagos magyarázattal kellene el látni és némileg kiegészíteni. Ha ugyanis a közös intézmény jellegével bíró rendnek magyar rendként való fenn tartása közjogilag lehetetlen, nem támasztható kifogás oly rendelkezés ellen, amely az előbb közös, de most már meg-

³⁰ *Hóman és Szekfű*: Magyar Történet, I. k. 285. és 299. l.

³¹ *Pór A.*: Az Anjouk kora, a Szilágyi S. szerk. Magyar Nemzet Története, IV. k. 342. és 345. l.

³² *Fraknói*: A Hunyadiak és a Jagellók kora; előbbi gyűjtem. IV. k. 329. lap.

szűnt rendnek magyar állampolgárságú tagjaiból álló részét magyar Mária Terézia-renddé nyilvánítja; a megszűnt rend alapszabályait megfelelő módosítással átveszi, azokban a rend jelvényét olyképp módosítja, hogy abba és arra az osztrák címer és színek helyébe a magyar címer és színek kerülnek és végül kimondja, hogy addig, míg az államfői teendőket az 1920. I. t.-c. értelmében kormányzó végzi, az átalakított magyarra nyilvánított új Mária Terézia-rend nagymesteri jogait a kormányzó gyakorolja, aki a tagságot azoknak is adományozhatja, akiknek igényjogosultságát időközben megállapították. Lényegileg ez is önálló magyar katonai rend alapítása volna, de mégis mintegy Magyarországra szorítkozó folytatása az eddigi Mária Terézia-rendnek.

Minden kétség és aggály elhárítása végett ez intézkedést, mint a kormányzói jogkör részbeni szabályozását, törvényben kellene kimondani!

VI.

30. Ezek után még a rend vagyonának, helyesebben a rend javára rendelt vagyonnak a kérdésével kell foglalkozni.

E vagyonnak a kérdése ugyan a rend közjogi jellege szempontjából nem bír jelentőséggel, de a rend ama tagjainak jogosult érdeke szempontjából, akik a rend javára rendelt vagyonból juttatandó járadékokra igényt tartanak, meg van a fontossága.

Petrichevich ezredes jelzett könyve a rend vagyonának Magyarország részére való részbeni megóvását is, mint oly célt tünteti fel (50. l.), amelynek elérése végett szükséges és kívánatos a rendnek magyar alapítású és jellegű renddé nyilvánítása és nézete szerint — szigorúan vett jogi alapon — a rendi intézmény teljes egészében vagyonával együtt Magyarországot illeti ép úgy, mint a Szent István-rend intézménye (66. lap).

Nézetem szerint a rend javára rendelt vagyont azzal a közjogilag tarthatatlan érveléssel, hogy a rend magyar királyi alapítás, hogy annak jellege magyar volt és hogy mint ilyen

Magyarországot illeti, nem lehet megmenteni és megóvni. Többet lehet elérni e tekintetben a jogilag erősebben megalapozott érveléssel; azzal, amely abból a tényből indul ki, hogy a rend mind a két állam haderejéhez tartozó egyének megjutalmazására szolgált és hogy az 1867. évi rendezés folytán közös intézménynek volt tekintendő, amely a közös intézmények megszűnése következtében szintén megszűnt.

A rendi vagyon kétségtelenül alapítványi természetű. Mint ilyen jött létre és mint ilyent kezelték. Tulajdonosa nem a rend volt, amely azzal korlátlanul rendelkezhetett volna. A rend, illetve tagjai és szervezete csak e vagyonból származó jövedelem élvezői voltak s vagyonjogi személyiséggel nem a rend, hanem a javára rendelt alapítvány birt.

31. A rend, mint közös intézmény, fennállása lehetőségének megszűntével az ez intézmény céljait szolgáló alapítványi vagyon rendeltetése is általában megszűnt; de lehetséges olyan álláspont elfoglalása is, amely szerint az alapítvány rendeltetése amnyiban mégis fennállónak tekinthető, amennyiben a vagyon egy része egyelőre szükséges arra, hogy a megszűnt rendnek azok a volt tagjai, akik az alapítványból való járadékokra az alapszabályoknak megfelelően az igényt már megszerezték, ez igényeikre nézve kielégíttessenek.

Ez álláspont mellett is azonban az egész alapítványi vagyon eme részét esetleg meghaladó vagyonrész további sorsa más alig lehet, mint ami általában a megszűnt célú alapítványi vagyonokra vár, amely sorsot idővel az előbbi résznek is követnie kell, ha t. i. abból kielégítendő igényjogosult többé nem lesz.

Az osztrák-magyar monarchia két államának szétdarabolása folytán az előbbi vagyonrész mint még fennálló oly alapítvány jelentkezhetik, amely a feldarabolt területekre vonatkozik s amelyekről Ausztria és utódállamai tekintetében a st.-germaini szerződés 273. cikke, Magyarország s utódállamai tekintetében pedig a trianoni szerződés 256. cikke rendelkezik. Ezek szerint a kérdést külön egyezmények fogják szabályozni.

Az tehát, hogy a Mária Terézia-rend javára rendelt vagyonnak az a része, mely szükséges ahhoz, hogy azok, akik a monarchia kapcsolatának megszűnte előtt lettek a rend tagjai, illetve azok özvegyei és árvái járadékaikat megkapják, hol és hogyan kezeltessek; hogy az a rész, mely az egyes utódállamok polgáraivá váltak igényeinek fedezése végett szükséges, ez államoknak átadassék-e, avagy az egész e nemű vagyonalkatrész tovább is egységes kezelésben maradjon-e s az egyes tagok ez egységes központból kapják járadékaikat; avagy talán két részre osztva, megfelelően az osztrák és magyar államnak adassék át, hogy az egyes tagok volt osztrák vagy magyar állampolgárságuk szerint kapják innen avagy onnan járadékaikat, külön megállapodásnak tárgya kell, hogy legyen, amennyiben e vagyonrész ezután is ily, még fennálló alapítványul tekintetik.

Hogy e szempontból érdekeik megóvása végett az egyes utódállamok polgáraivá vált tagok és így a magyar állampolgárságú ily tagok is önálló szervezetet létesítsenek, annak semmi akadálya nem lehet, de e szervezet sem a megszűnt közös Mária Terézia-rend, sem a még nem létező magyar Mária Terézia-rend káptalanjaként, nézetem szerint, nem szerepelhet.

Azon vagyonalkatrész tekintetében, amely e szükséglet fedezése után is fennmarad, avagy ha a rend megszűntével az alapítvány rendelkezése is egészen megszűntnek tekintendő, az egész vagyonra a jogi helyzet másként áll. Az oly alapítványi vagyonnak, amelynek rendeltetése megszűnt, más rendelkezés hiányában vagy vissza kell szállni az alapítókra, illetve azok máskülönböni jogutódaira, avagy mint urafogyott vagyonnak az államra kell szállnia. E vagyon alapítóiul és létrehozóiul a később előadandók szerint legnagyobb részben a két állam, Ausztria és Magyarország kincstárát kell tekinteni; másrészt kétségtelen, hogy az ily forrásból keletkezett vagyon a két állam közös intézményének célját szolgálta, ennél fogva mind a két alapon igényelheti Magyarország, hogy e vagyon a két állam között megfelelő arányban megosztassék és hogy ez is belefoglaltassék abba a vagyonközösségbe, amely az osztrák-

magyar kapcsolat megszűnése folytán amúgy is megosztás tárgya a két állam között.

Az u. n. utódállamoknak azután e vagyonközösségben való osztozkodásra már *semminemű igényük* nem lehet, mert a st.-germaini szerződésnek 208. cikke, a trianoninak pedig 191. cikke kimondja ugyan, hogy ez utódállamokat megilleti a hozzájuk csatolt területen levő összes állami vagyon, ideértve az osztrák-magyar monarchia volt közös vagyonában való részesedést is, de az ekként átmenő vagyon értéke a két megcsonkított állam javára az általuk fizetendő jóvátételi összegbe beszámítandó. A beszámítás pedig a jóvátételi összegek végleges rendezésével már megtörtént, úgy, hogy most már e címen további igényük nincs.

Arról, hogy az egész vagyont Magyarország igényelhesse és hogy azt méltányossági alapon Magyarország ossza szét az utódállamok közt (66. és 67. lap), ez utóbbiak közé értve Ausztriát is, szó sem lehet. Ha ezt Ausztria ellenezné, teljes joggal tenné, s nem hiszem, hogy találkozzék nemzetközi bíróság, mely ebben a kérdésben neki adna igazat.

Magyarország csak azt követelheti, hogy a rend javára rendelt vagyonból onnan, ahol azt az addigi jogos intézkedések szerint kezelni kellett volna, annyit kapjon, amennyi őt igazságos kulcs szerint megilleti.

Hogy azután az őt illető és neki maradó vagyonalkatrésszel a két állam mit csinál, az az ő belügyük. Az alapítványokra vonatkozó általános szabály értelmében e vagyon is lehetőleg a megszűnt alapítvány céljával rokontermészetű célra fordítandó. Ez elvnek, ha a katonai kiválótettek megjutalmazására szolgáló rend kérdése oly megoldást nyerne, amelyet fentebb közjogi szempontból elfogadhatónak jeleztem, az felelne meg, ha Magyarországon e vagyon az illető új magyar vagy magyarrá átalakított rend javára rendeltetnék.

32. Ami ezek után a Mária Terézia-rend alapítványi vagyonának eredetét illeti, e tekintetben meg kell állapítani a következőket:

Amint a többször említett könyv előadja, e vagyon többféle intézkedésből állott elő.

Az alapszabályok 9. pontjából kitűnik, hogy legelőbb Mária Terézia biztosított a rend számára 150.000 frt.-nyi évi jövedelmet. Homán, milyen forrásból, nincs megmondva, de feltehető, hogy országainak bevételeiből, amelyeknek feleslege az osztrák udvari kamarába folyt. Ez tehát úgy az osztrák tartományoknak, mint Magyarország és kapcsolt részeinek terhe volt.

A második intézkedés az 1764. évi alapítványt megelőző vagyoni juttatás, amelyről már volt szó. Ekkor Mária Terézia 2,255.000 frt.-ot helyezett el kamatozólag és nyilvánított alapítványul a rend javára. Ez összeg a jelzett munka értelmében (58. lap) a hét éves háború befejezésével felosztatott hadipénztárból vétetett s egy másik megjegyzés szerint azok hadisarcból és hollandi segélypénzekből származtak (13, 34. lap).

Amennyiben ez így van, akkor meg kell állapítani, hogy a rend céljaira tulajdonképp olyan eszközök használtak fel, amelyek máskülönben ama hadiköltségek fedezésére lettek volna fordítandók, amelyek végeredményben az egyes országok terhét képezték, s így végeredményben ez alapítvány szintén az egyes országok terhére esett.

A harmadik intézkedés volt 1772-ben a királynő részéről magánpénztárából 2096 frt. adományozása (59. lap).

A negyedik intézkedés volt 1808-ban rendes állami pótlék kiutalása I. Ferenc császár és király részéről. Hogy mennyi, azt a jelzett munka nem mondja meg, csupán azt, hogy annak fedezetül az egyetemes államadóssági pénztár (Allgemeine Schuldenkassa) igénybe vételét rendelték el. E pótlék fizetése az idézett mű szerint 1864-ben szűnt meg (64. lap).

Az ötödik intézkedés volt ugyancsak I. Ferenc császár és király részéről 1810. december 16.-án 44.520 frt.-nyi évenkénti állami hozzájárulás kiutalása. Ismét nincs megmondva, hogy milyen forrásból. Ennek fizetése, úgy látszik, ugyanakkor szűnt meg, mint az előbb említetté.

A hatodik intézkedés volt 1811-ben a devalváció után,

május 10.-én újabb rendkívüli állami pótlék kiutalása. Miután ez iránt az előterjesztést az osztrák udvari kamara elnöke tette, feltehető, hogy az egyes országok bevételeinek az udvari kamarába juttatott részeiből történt, tehát ez is az egyes országok terhére való járulék jellegével bírt. E pótlék fizetése 1837-ben szűnt meg.

A hetedik intézkedés volt 1853-ban Dietrichstein Ferenc József hg. 24.000 frt.-os pótalapítványa a rend javára.

Az, hogy a rendnek eme forrásokból származó jövedelmeit és azok feleslegeiből származó megtakarításokat és vagyont hogyan kezelték, mibe fektették, az a vagyon megosztásának kérdése szempontjából csak akkor bírna jelentőséggel, ha az osztrák államadóssági kötvények, amibe a rend javára rendelt vagyon nagyrészt el volt helyezve, ellenérték nélkül bocsáttattak volna át az alapítvány számára. Ezt azonban nem kell feltételezni.

E kezelés tekintetében nem szükségtelen annak megállapítása, hogy »közös pénzügyi törvény«, amilyenről az idézett munka szól (65. lap), nem létezett. Az 1869-ben fogantatott konverziója az u. n. »egységes államadósságnak« az 1867: XV. t.-c.-be iktatott államadóssági egyezmény 2. §-a alapján történt egyedül Ausztria részéről s az 1868. évi június 20-iki (tehát nem 1869-iki) törvény, mely erről szól, egyedül osztrák, az osztrák birodalmi tanács és osztrák császár közreműködésével létrejött törvény volt. Még megfelelő magyar törvény sem jött létre, mert arra nem volt szükség.

33. Ami már most a fentjelzett alapítványi vagyon megosztásának kulcsát illeti, mint jeleztem, ezt csakis arra lehet és arra kell alapítani, hogy a Mária Terézia-rend mint közös intézmény megszűnt, hogy tehát annak javára rendelt alapítványi vagyon, mint a többi közösügyi intézmények céljára szolgált vagyon, a két állam között megosztás tárgya.

E kérdésben ugyanazt az álláspontot foglalom el, amelyet volt alkalmam a magyar külügyi kormány számára (ad 53.786/8/1922. sz. felhívásra) az osztrák-magyar vagyonszétosztás felosztása tárgyában 1922. évi június havá-

ban kidolgozott véleményemben kifejteni. Itt csak azt kívánom megjegyezni, hogy a trianoni szerződés 177. cikkében jelzett »szellemi tulajdon« címén, ami alapja volt, hogy a Bécsben volt műkincsek egy részét Magyarország megkapta, a Mária Terézia-rend javára rendelt vagyon általában nem igényelhető.³³

A felosztási kulcs tekintetében főfontosságú a vagyon eredete. A fent vázolt intézkedések alapján a vagyonnak háromféle eredetét lehet megkülönböztetni: 1. állami hozzájárulás az állami *bevételekből*; 2. állami hozzájárulás esetleg az államadósságok terhére; 3. magánhozzájárulás.

Az 1. helyen jelzett hozzájárulásnak tekintendő a fent vázolt első, második, ötödik és hatodik (1758, 1763, 1810. és 1811. évi) intézkedések folytán teljesített; a 2. helyen jelzettnak tekintendő a negyedik (1808. évi) intézkedés és a 3. helyen jelzettnak a harmadik és hetedik (1772. és 1853. évi) intézkedés, melyek közül az első uralkodói magánjuttatás, a második magános egyéné.

Ténykérdés és számítás dolga, hogy az egyes hozzájárulásokból származó vagyon mennyiben maradt fenn s mennyiben semmisült meg vagy merült ki. Természetes, ha valamely hozzájárulásból származó vagyon megsemmisült vagy kimerült, arra nézve a megosztás kérdése tárgytalan, s ezzel csak ama vagyon tekintetében kell foglalkozni, amely megmaradt. E tekintetben a megosztás kulcsa az 1. sz. alatt megjelölt hozzájárulásokból származó vagyonra csak az lehet, ami volt a hozzájárulás aránya a két állam között. Ez arány megállapítása azután szintén számítás dolga. Csak ha e számítások nem vezethetnének pontos eredményre, áll elő annak szüksége, hogy az arány, ha másként nem, hozzávetőleges számítás segítségével egyezkedés útján állapíttassék meg.

A 2. sz. alatt megjelölt hozzájárulásra nézve ily számításra és aránymegállapításra nincs szükség, mert ez már

³³ A Bécsben levő műkincseknek a trianoni szerződés értelmében »szellemi tulajdon« címén igénylése az egész kérdéskomplexumnak csak egyik részlete volt.

megtörtént. Az 1868. előtt keletkezett államadósságok formailag mind Ausztriának államadósságát képezték. Hogy ehhez Magyarország mennyivel járul hozzá, illetve, hogy e címen Ausztriával szemben mennyivel fog tartozni, azt az 1867: XV. t.-c.-be iktatott, valamint az 1908: XVI. t.-c.-be iktatott egyezmények állapították meg. Amily arányban járult hozzá Magyarország Ausztriának az államadósságához, ugyanoly arányban kell részesednie abban a vagyonban, amely az államadósságból vett hozzájárulásból keletkezett, feltéve természetesen, hogy olyan volt és hogy abból valami megmaradt.

A 3. sz. alatt jelzett juttatásokból keletkezett vagyonban pedig, akár uralkodói, akár más magánjuttatás volt, a részesedésre nézve indokolt volna az 50%-os megosztás, mert azok a két államnak egyformán közös intézménye javára történtek, tehát egyformán kell benne részesedniök is. Arról azonban lehetne e tekintetben szó, hogy miután a közös intézmények fenntartásához a két állam nem egyforma arányban járult hozzá, a Mária Terézia-rend javára rendelt e vagyonalkatrész is, mely jelentékeny úgy sem lehet, ugyanoly arányban osztassék meg a két állam között, amily arányban ezek máskülönben a közös intézmények fenntartásához hozzájárultak.

ÉRTEKEZÉSEK

A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
DR. FINÁCZY ERNŐ
OSZTÁLYTITKÁR.

IV. KÖTET. — 8. SZÁM.

A JÁSZSÁG DEMOGRÁFIÁJA A XVII. SZÁZADBAN.

ÍRTA
FODOR FERENC.

— Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának 1933. december 4.-én tartott felolvasó ülésén. —

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA
1934.